

Riving av 132 kV luftledning Ultvedt–Smestad

Oslo og Ringerike kommuner i Viken fylke

Norges
vassdrags- og
energidirektorat

Tiltakshaver	Statnett SF
Referanse	202004896-14
Dato	28.06.2021
Ansvarlig	Lisa Vedeld Hammer
Saksbehandler	Anette Ødegård

Dokumentet sendes uten underskrift. Det er godkjent i henhold til interne rutiner.

Sammendrag

Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) gir Statnett SF tillatelse til å rive den ca. 31,6 km lang 132 kV luftledningen mellom Ultvedt i Ringerike kommune og Smestad transformatorstasjon i Oslo kommune.

Hvorfor mener NVE at ledningen kan rives

Kraftledningen er i dag ikke i normal drift, og fungerer kun som en reserveledning inn til Oslo. Statnett har oppgradert nettet inn til Oslo. NVE mener derfor at å rive denne ikke får noen betydning for forsyningsikkerheten, og at den følgelig skal fjernes.

Hvilke virkninger vil riving av ledningen gi

Luftledningen båndlegger i dag et 32 meter bredt rettighetsbelte, går gjennom mye brukte og viktige friluftsområder, naturvernområder og nær bebyggelse. Det å rive denne vil dermed ha positive virkninger for private og allmenne interesser, samt for areal- og miljø.

Store deler av ledningen går gjennom mye brukte områder, og når anleggsarbeidene pågår vil det gi ulemper for de som bor/bruker området med stengte stier, ferdselsårer, skiløyper med videre. Vi vurderer imidlertid at ingen av de negative virkningene som følge av anleggsgjennomføringen er av slik karakter at Statnett ikke bør gjennomføre riving av ledningen. For å minimere de negative virkningene av anleggsarbeidene har vi satt vilkår om at Statnett skal utforme en miljø-, transport- og anleggsplan.

Hvordan har NVE vurdert verdiene av at kraftledningen er et statlig listeført kulturminne

Kraftledningen er et statlig listeført kulturminne. NVE har av denne grunn satt vilkår om at englemast nr. 315, som er masten etter parkeringsplassen på Wyllerløypa i retning Oslo, skal bevares.

Andre tillatelser

NVE gir samtidig Statnett ekspropriasjonstillatelse til midlertidige baseplasser utenfor dagens byggeforbudsbelte, og til transport inn til kraftledningstraseen. Det forventes at Statnett forsøker å inngå minnelige avtaler med berørte grunneiere og rettighetshavere.

Innhold

SAMMENDRAG	1
INNHold	2
1 SØKNADEN	4
2 NVES BEHANDLING AV SØKNADENE	5
2.1 HØRING AV SØKNADENE	5
2.2 MØTER OG TILLEGGSINFORMASJON GITT I ETTERKANT AV DEN OFFENTLIGE HØRINGEN AV SAKEN	5
2.2.1 Møte av 23. november 2020 med Oslo kommune, Viken fylkeskommune, Statnett og NVE.....	5
2.2.2 Møte av 5. januar 2021 Oslo kommune, Viken fylkeskommune, Riksantikvaren, Statnett og NVE. .	6
3 NVES VURDERING AV SØKNADEN	6
3.1 HVORFOR ER DET Lenger IKKE BEHOV FOR LEDNINGEN.....	6
3.1.1 <i>Nettplan Stor-Oslo</i>	6
3.1.2 <i>Ledningens funksjon i kraftsystemet</i>	7
3.2 VIRKNINGER AV AT LUFTLEDNINGEN RIVES	8
3.2.1 <i>Varige virkninger av å fjerne ledningen</i>	8
3.3 ANLEGG SARBEIDET.....	11
3.3.1 <i>Tidspunkt</i>	11
3.3.2 <i>Sikkerhet</i>	12
3.3.3 <i>Støy</i>	12
3.3.4 <i>Gjennomføring, tilbakeføring og istandsettelse</i>	12
3.3.5 <i>Kulturminner</i>	14
3.3.6 <i>Konsekvenser for eiendommer</i>	15
3.4 VURDERING AV ANDRE INNSPILL TIL STATNETT SIN SØKNAD OM RIVING.....	15
3.4.1 <i>Rettighetsbelte</i>	15
3.4.2 <i>Hytte brukt som anleggshytte</i>	16
3.4.3 <i>Bevaring av deler av mast</i>	16
3.5 KONKLUSJON	16
4 NVES VURDERING AV FYSISK BEVARING AV DELER AV KRAFTLEDNINGEN	16
4.1 KRAFTOVERFØRINGENS KULTURMINNER	16
4.2 LEDNINGENS HISTORIE OG VERNESTATUS	16
4.3 AVVEINING AV HENSYN VED BEVARING.....	18
4.3.1 <i>Hensikten med bevaring av tekniske og industrielle kulturminner</i>	18
4.3.2 <i>Kostnader og sikkerhet</i>	18
4.3.3 <i>Areal- og miljøhensyn</i>	18
4.4 VURDERING AV BEVARING AV DE TRE FORESLÅTTE PUNKTENE	18
4.4.1 <i>Statnett sine kriterier for bevaring</i>	19
4.4.2 <i>Antall strekninger som skal bevares</i>	19
4.4.3 <i>Løvliå skistue</i>	20
4.4.4 <i>Bogstad gård</i>	21
4.4.5 <i>Wyllerløypa</i>	21
4.4.6 <i>Strekningen NVE anbefaler bevaring av mast</i>	22
4.4.7 <i>Antall master NVE mener bør bevares</i>	22
4.4.8 <i>Krav til formidling ved mastepunkt 315</i>	27
4.4.9 <i>Rettigheter bevaring av mast 315</i>	27
5 VILKÅR	27
5.1 MILJØ-, TRANSPORT- OG ANLEGGSPLAN	27
5.2 KRAV OM DOKUMENTASJON	28

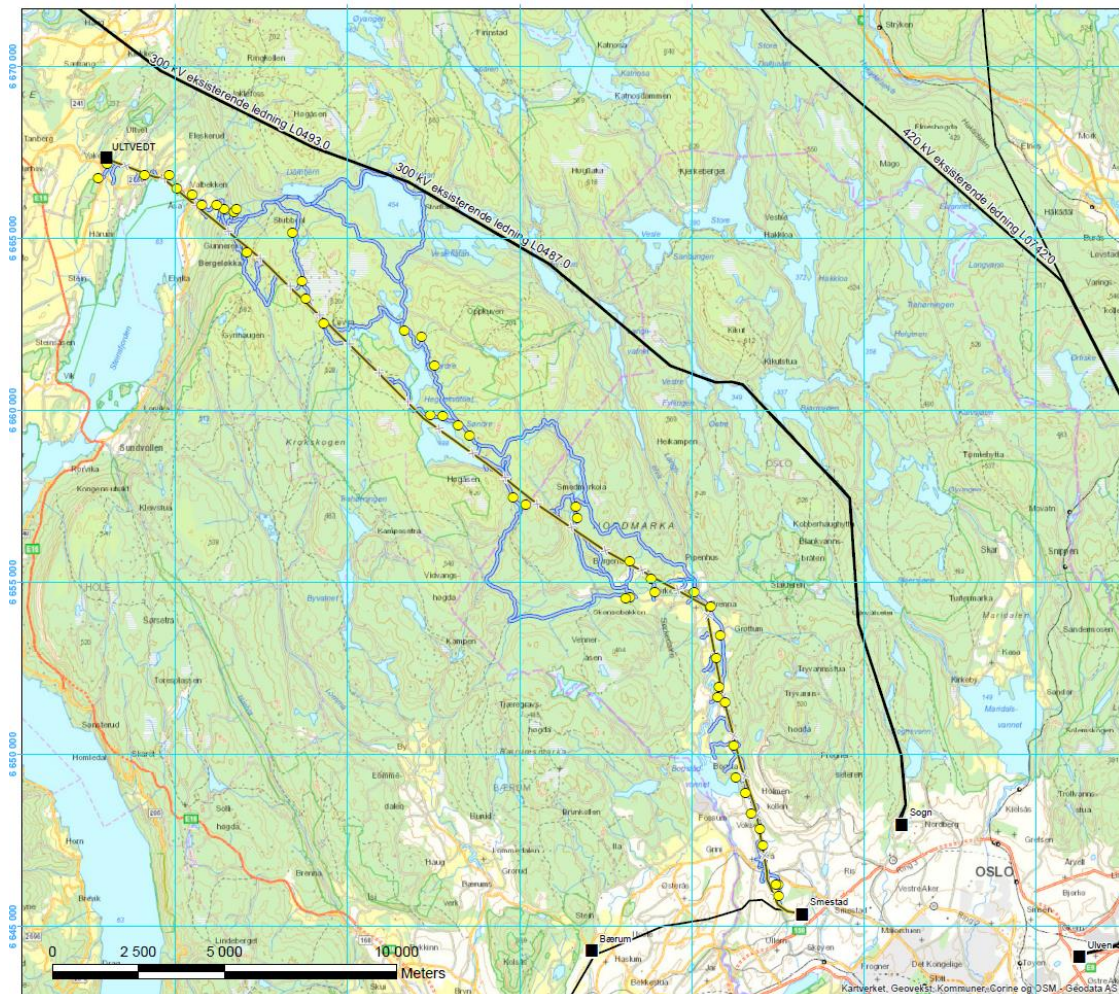
5.3	VILKÅR OM BEVARING AV MAST	28
6	NVES VEDTAK	29
7	NVES VURDERING AV SØKNAD OM EKSPROPRIASJON OG FORHÅNDSTILTREDELSE	29
7.1	HJEMMEL.....	29
7.2	OMFANG AV EKSPROPRIASJON	29
7.3	INTERESSEAVVEINING	30
7.3.1	<i>Vurdering av om inngrepet uten tvil er til mer gavn enn til skade</i>	30
7.4	NVES SAMTYKKE TIL EKSPROPRIASJON	30
7.5	FORHÅNDSTILTREDELSE.....	31
	VEDLEGG A - OVERSIKT OVER LOVVERK OG BEHANDLINGSPROSESS.....	32
	VEDLEGG B – SAMMENFATNING AV HØRINGSUTTALELSER.....	34
	VEDLEGG C – SAMMENFATNING AV TILLEGGSUTTALELSE FRA VIKEN FYLKESKOMMUNE, OSLO KOMMUNE OG RIKSANTIKVAREN	40

1 Søknaden

Statnett søkte i mai 2020 om tillatelse til å rive 31,6 km av dagens 132 kV luftledning mellom Ultvedt og Smestad. Statnett søker om tillatelse til nedleggelse og rydding av ledningen i henhold til energilovforskriften § 3-5. Statnett søker om ekspropriasjonstillatelse etter ekspropriasjonsloven § 2 punkt 19. Det søkes om ekspropriasjon av nye midlertidige baseplasser utenfor byggeforbudsbelte og rettigheter for all nødvendig ferdsel og transport og deponering av masser. Samtidig søker Statnett om forhåndstiltredelse etter ekspropriasjonsloven § 25, slik at arbeider med å rive luftledningen kan påbegynnes før skjønn er avholdt.

Luftledningen er fra 1928, og er en del av den 110 km lange 132 kV-luftledningen som går fra Nore, i Uvdal kommune og til Smestad i Oslo kommune. Statnett eier ledningen på strekningen mellom Ultvedt i Ringerike kommune til Smestad, mens Glitre Energi eier ledningen på strekningen mellom Ultvedt og Nore. Ledningen mellom Ultvedt og Smestad er ikke i normal drift, og fungerer kun som en reserveledning inn til Oslo. Ledningen mellom Ultvedt og Nore er i normal drift, og inngår ikke som en del av det omsøkte tiltaket.

I tillegg til luftledningen søker Statnett om at innstrekksstativ og muffehus i Smestad transformatorstasjon rives. Statnett planlegger å starte rivingsarbeidet i løpet av 2022.

Figur 1: Tynn sort strek med gule rundinger viser traseen til 132 kV-luftledningen som Statnett søker om å rive mellom Ultvedt og Smestad.

Grunnen til at Statnett søker om å rive ledningen er at de har forsterket nettet til Oslo. De ser derfor ikke lenger at det er behov for reserveledningen. Videre går ledningens anleggskonsesjon ut i desember 2021. Statnett må derfor enten søke om å rive ledningen eller om tillatelse til å fortsatt drive ledningen. Da de vurderer at det ikke lenger er behov for reserveledningen, har de søkt om å rive den.

2 NVEs behandling av søknadene

NVE behandler søknaden om å rive ledningen etter energiforskriften § 3-5 og søknad om ekspropriasjon av midlertidig baseplasser og adkomst til kraftledningstraseen etter ekspropriasjonsloven.

2.1 Høring av søknadene

Konsesjonssøknad og søknad om ekspropriasjon og forhåndstiltredelse, ble sendt på høring 28. mai 2020. Fristen for å komme med merknader ble satt til 15. september 2020. Den offentlige høringen av søknaden ble kunngjort etter gjeldende regler i Ringerike blad og Aftenposten den 3. juni og 1. september 2020 og i Norsk lysingsblad mai 2020.

Hvilke instanser som fikk søknaden på høring, framgår av vedlegg B.

Innkomne merknader

NVE mottok 14 høringsuttalelser til konsesjonssøknaden. Statnett kommenterte uttalelsene i brev av 23. oktober 2020. Samtlige uttalelser, og Statnett sine kommentarer til disse er sammenfattet i vedlegg B.

Flere av høringspartene er positive til at ledningen skal rives, og legger frem at ledningen i dag går igjennom naturreservater, marka, nær bebyggelse med mer. Flere kommenterer imidlertid gjennomføring og tidspunkt av anleggsarbeidene, og har merknader til etablering av rigg-anleggsveier. De mener anleggsarbeidene bør gjennomføres slik at de i minst mulig grad påvirker blant annet friluftaktiviteter (ski, sykling, tur), skoleområder, veier og dyrka mark. Videre mener noen at Statnett bør gjennomføre planting i traseen.

Viken fylkeskommune skriver at ledningen er et viktig kulturminne som har nasjonal verdi. Kulturminnet må bli bevart for ettertiden, og fylkeskommunen mener derfor at søknaden om å rive den ikke kan imøtekommes. Oslo kommune ønsker at enkelte av «englemastene» beholdes i Oslo kommune. Videre mener kommunen at enkelte anlegg bør vurderes bevart inn mot Smestad transformatorstasjon.

2.2 Møter og tilleggsinformasjon gitt i etterkant av den offentlige høringen av saken

På bakgrunn av høringsinnspillene fra Viken fylkeskommune og Oslo kommune, ønsket NVE et møte med partene slik at de kunne kommentere og begrunne hvorfor enkeltmaster eller hele traseen bør bevares. Videre fikk Statnett mulighet til å kommentere konsekvenser, både med hensyn til sikkerhet og kostnader ved å ikke rive hele/deler av traseen. Under er et sammendrag fra de to møtene, som begge ble avholdt på Teams.

2.2.1 Møte av 23. november 2020 med Oslo kommune, Viken fylkeskommune, Statnett og NVE.

NVE redegjorde for konsesjonsbehandlingen av søknaden. Statnett kommenterte utfordringer og kostnader ved å bevare hele ledningstraseen. Viken fylkeskommune og Oslo kommune var tydelig på at NVE må vurdere ledningens vernestatus som en helhet. Det betyr ifølge fylkeskommunen og kommunen at NVE i konsesjonsbehandlingen av ledningen mellom Ultvedt og Smestad også må vurdere strekningen videre til Nore som er bygget med de samme englemastene. Dette mener de vil gi et overordnet kunnskapsgrunnlag av hele ledningstraseen.

På møtet ble virkninger kraftledningen har i dag lagt frem, og det ble vist at det er motstridende interesser. I tillegg til sikkerhet og kostnader ble konflikter knyttet til friluftssinteresser, naturmangfold, landbruk (jord/skog), arealbruk, bebyggelse m.m. belyst. På møtet nevnte Oslo kommune at englemasten som står på parkeringsplassen ved Wyllerløypa kan være aktuell for bevaring.

NVE ønsket å få klarhet i hva Oslo kommune mente var hensikten med å bevare enkelte master/anlegg inn mot Smestad. Oslo kommune mener det er viktig at det skal være mulig å lese historien av ledningstraseen. Det må derfor vises at det har vært kraftoverføring inn mot Smestad transformatorstasjonen fra Nore, og dette bør vises ved at noen fysiske elementer bevares, for eksempel fundamenter eller en åpen grønn gate.

Det ble etter møtet avtalt et nytt møte hvor Statnett skulle se på punkter langs traseen som er søkt revet det kan være mulig/hensiktsmessig/verdifullt å bevare master. Videre skulle NVE lage et kart som viste traseen og mastepunkter fra Nore til Smestad.

2.2.2 Møte av 5. januar 2021 Oslo kommune, Viken fylkeskommune, Riksantikvaren, Statnett og NVE.

På dette møtet deltok Oslo kommune, Viken fylkeskommune, Statnett, NVE og Riksantikvaren. Riksantikvaren deltok som observatører.

I forkant av dette møtet hadde NVE sendt et kart over traseen mellom Nore og Smestad, se figur 7. Kartet viser hvor det er englemaster i dag, hvor de er byttet ut/revet, hvilke deler av traseen som er framhevet som viktige med tanke på bevaring i Kraftoverføringens kulturminner, og verneområder som kraftledningen går gjennom. På dette kartet er også de tre strekningene som Statnett hadde plukket ut som mulige punkter for bevaring av kraftledningsmaster vist. Dette var ved Bogstad gård, Wyllerløypa og Løvli turisthytte.

Basert på informasjonen fremlagt på dette møtet fikk Viken fylkeskommune og Oslo kommune mulighet til å komme med en tilleggsuttalelse. Tilleggsuttalelsene er sammenfattet i vedlegg C. Kort fortalt anbefaler fylkeskommunen at mast 265, 266 og 267 ved Løvli skistue skal bevares. Oslo kommune ønsker primært at alle mastene skal rives. Hvis noe skal bevares mener de at det er mast 314, 315 og 316 ved Wyllerløypa. Riksantikvaren sendte ett innspill til saken i juni 2021. Her skriver de at de støtter fylkeskommunenes innspill om fysisk bevaring av et utvalg master/mindre strekk av ledningen.

3 NVEs vurdering av søknaden

Energilovforskriften § 3-5 bokstav d omhandler nedleggelse og rydding av anlegg av anlegg med anleggskonsesjon fra energiloven § 3-1. Hvis en konsesjonær ikke lenger vil drive konsesjonsgitte anlegg skal det søkes NVE om nedleggelse i henhold til energilovforskriften.

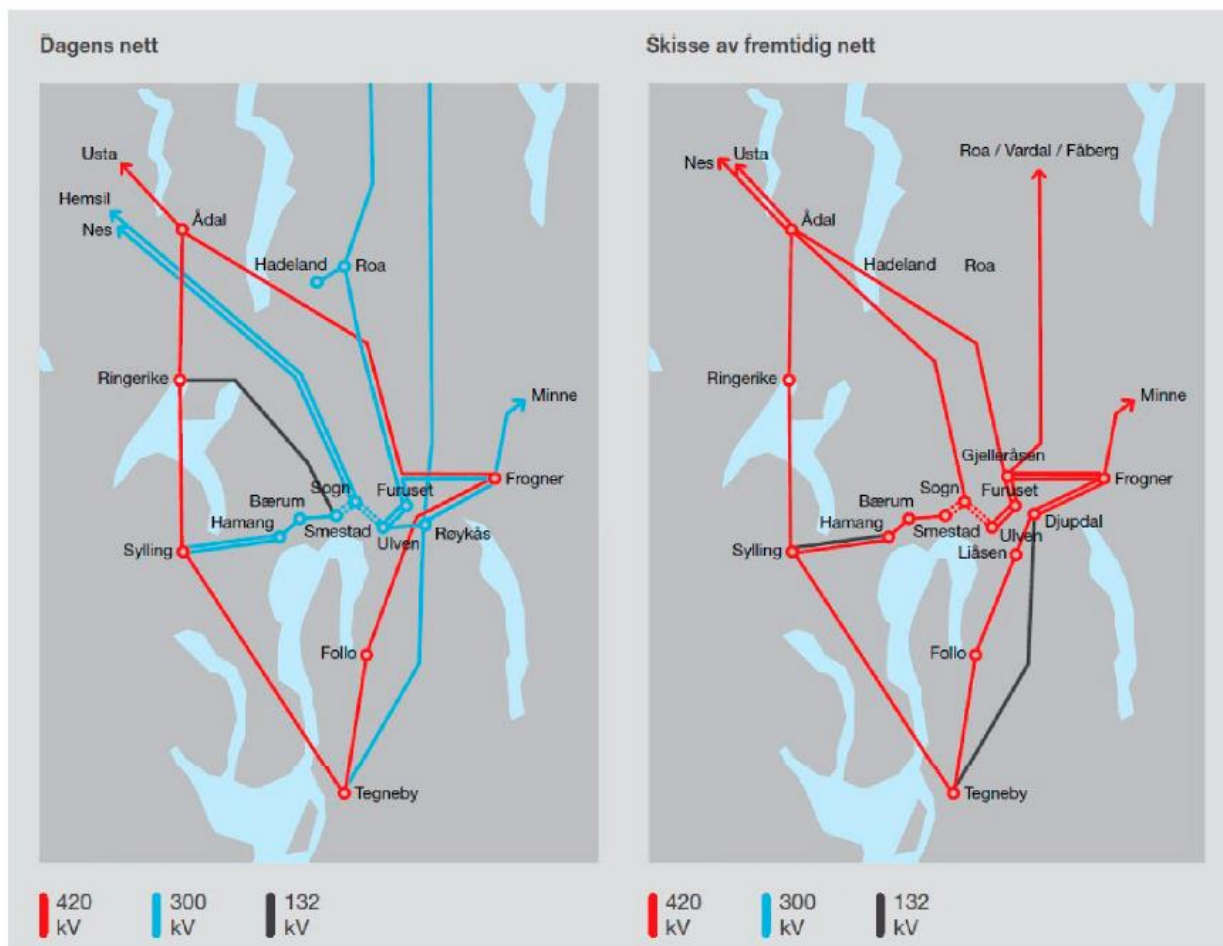
3.1 Hvorfor er det lenger ikke behov for ledningen

Statnett sin begrunnelse for å rive ledningen er todelt. Først av alt skriver de at de av hensyn til forsyningssikkerhet ikke har behov for ledningen, og videre at konsesjonens gyldighet går ut 1.12.2021. Vi vil i det følgende kommentere disse punktene.

3.1.1 Nettplan Stor-Oslo

132 kV-ledningen Ultvedt–Smestad inngår som en del av konseptvalgutredningen for Nettplan Stor-Oslo, som er en overordnet plan for hvordan kraftledningsnett i regionen skal utvikles for å sikre strømforsyningen frem mot 2050. Ledningen mellom Ultvedt og Smestad er en av tre luftledninger som går fra Ringerikeområdet og inn til Oslo, og i konseptvalgutredningen for Nettplan Stor-Oslo konkluder Statnett med at disse tre ledningene kan erstattes med én ny 420 kV ledning. Ifølge Statnett foreligger det ingen konkrete planer om å starte planprosessen for ny 420 ledning, og det inngår ikke

som en del av dette prosjektet. Statnett har valgt å søke å rive ledningen mellom Ultvedt og Smestad nå, fordi denne kun er en reserveledningen og anleggskonsesjonen går ut i desember 2021.

Figur 2: Dagens nett til venstre, og skisse av fremtidig nett ihht Statnetts nettutviklingsplan 2019 til høyre. Kilde: Statnetts konsesjonssøknad

3.1.2 Ledningens funksjon i kraftsystemet

Statnett har oppgradert kabelforbindelsen mellom Smestad og Sogn med ny 420 kV kabel, noe som har medført at strømmettet i Oslo har blitt forsterket. Ultvedt–Smestad ledningen har kun vært en reserveledning, og etter at Smestad–Sogn settes i drift i 2022, har ikke Statnett lenger har behov for reserveledningen.

Statnett skriver at de som følge av ny 420 kV kabel mellom Smestad og Sogn transformatorstasjoner ikke lenger har behov for dagens 132 kV luftledning mellom Ultvedt og Smestad. Luftledningen er normalt ikke i drift, og den eneste funksjonen til luftledningen per i dag er å ligge som reserve mot Smestad. Videre utløper konsesjonens gyldighet i 2021, og Statnett har derfor valgt å søke om å rive ledningen.

Luftledningen Ultvedt–Smestad har en kapasitet på omtrent 95 MVA. Til sammenligning er den nye kabelforbindelsen Smestad–Sogn dimensjonert for en kapasitet på minimum 2x1250 MVA ved drift på 420 kV, og omtrent 2x900 MVA så lenge kablene driftes på 300 kV. Smestad–Sogn vil også erstatte funksjonen til andre forbindelser i Oslo-området. NVE mener derfor at forsyningsikkerheten og luftledningens funksjon vil ivaretas med ny forbindelse mellom Smestad og Sogn.

Glitre Energi skriver at de i 2019 etablert en gjennomgående 132 kV forbindelse mellom Flesaker og Ringerike, og i 1998 ble det etablert en ny innmating fra 300 kV til 132 kV på Hadeland. Forsyningssikkerheten i denne regionen har derfor blitt betydelig forsterket de siste 20 årene, og de vurderer at forsyningssituasjonen og reserveforsyningen i regionen er god uten 132 kV-ledningen Smestad–Ringerike. Glitre Energi er derfor av den oppfatning at 132 kV-ledningen Ultvedt–Smestad kan rives. NVE vektlegger Glitre Energi sitt innspill, og legger til grunn at riving av ledningen ikke vil påvirke deres nett negativt.

NVE støtter Statnett sin vurdering, og er enig i at det ledningen mellom Ultvedt og Smestad ikke lenger har noen funksjon i kraftsystemet og følgelig bør rives. Dette vil ikke påvirke forsyningssikkerheten.

Vi vil i kapittel 4 vurdere fysisk bevaring av deler av kraftledningen.

3.2 Virkninger av at luftledningen rives

NVE får i hovedsak søknader om bygging av nye kraftledninger, eller søknader om at en gammel kraftledning skal erstattes av en ny kraftledning. I denne saken søkes det kun om å rive kraftledningen, og det vil derfor være andre vurderinger enn det vi vanligvis gjør i konsesjonssaker. Utgangspunktet er at anlegg det ikke lenger er behov for, skal fjernes. Dette er standardvilkår i energilovforskriften. Kun der det er store ulemper knyttet til å fjerne et anlegg, som f.eks kabelanlegg eller mastefundamenter under bakken, kan NVE vedta at deler av anleggene ikke fjernes. Virkningene av at ledningen rives vil for de fleste fagtema være positive. De negative virkningene vil være knyttet til anleggsarbeidet med rivning av ledningen, og vi vil derfor vurdere disse virkningene nærmere i kap. 3.3.

3.2.1 Varige virkninger av å fjerne ledningen

Luftledningen går fra Ultvedt i Ringerike kommune, gjennom Krokskogen og Nordmarka sør og videre gjennom Sørkedalen og Mærradalen til Smestad transformatorstasjon i Oslo. Englemastene har en gjennomsnittlig høyde på 27,1 meter, og bredde på 11 meter. Tårnmastene har en gjennomsnittlig høyde på 36,5 meter, og bredde på 12 meter. Luftledningstraseen har i dag et byggeforbudsbelte på 32 meter.

Statsforvalteren skriver at rivningen er positivt sett ut fra landskapsinteresser, da ledningstraseer påvirker landskapsbildet negativt. Statnett skriver at riving av luftledningen vil ha positive miljøvirkninger. Nedenfor vises uvalgte punkter langs traseen, og NVE støtter vurderingene om at fjerning av mastene vil ha positive visuelle virkninger i de berørte nærområdene. Ledningen går også tett på bebyggelse på deler av strekningen og fjerning av ledning her vil være positivt for de som bor nær ledningstraseen.

Ledningen går igjennom natur- og friluftsområder som er vektet som nasjonalt viktige. Store deler av ledningen går gjennom marka i Oslo som er mye brukt til friluftsliv gjennom hele året. Det er mange turstier, sykkelstier og skiløyper som krysser luftledningen i tillegg til at de går langs traseen. Flere har kommentert at det er positivt at ledningen rives av hensyn til friluftsliv, og at ryddegaten i naturområdene vil gro igjen. Med tanke på at områdene er mye brukt og har høy verdi vil riving av ledningen etter vår vurdering ha stor positiv virkning for friluftssinteresser. Rivningen går gjennom Bogstad gård som er et fredet kulturminne. Fredingen inkluderer hele gårdsanlegget, parken, husmannsplasser og veier. Riving av ledningen gjennom dette området vurderer vi som positivt for kulturminnet og kulturmiljøet her.

Figur 3: Bilde av dagens englemaster. Bildet er fra Sørkedalen. Kilde: E-post fra Statnett av 7. august 2020

Figur 4: Bilde av dagens englemaster. Bildet viser Løvli turistforeningshytte. Kilde: E-post fra Statnett av 7. august 2020

Figur 5: Bilde av dagens tårnmaster. Bildet til venstre er tatt ved terrasseleilighetene i Olaf Bullsvei. Bildet til høyre er tatt ovenfor T-banestasjonen på Montebello. Kilde: E-post fra Statnett av 7. august 2020

Figur 6: Bilde av dagens tårnmaster. Bildet er tatt ved Hovseter. Kilde: E-post fra Statnett av 7. august 2020

Markaloven

Ledningen ligger innenfor Oslomarka, og 25 kilometer av traseen går gjennom områder som er omfattet av Markaloven. Arbeidet med å fjerne ledningen vil dermed berøre områder som er vernet etter naturmangfoldloven. Markaloven, som trådte i kraft 1. september 2009 (Lov 2009-06-05-35 om naturområder i Oslo og nærliggende kommuner), har til formål å «fremme og tilrettelegge for friluftsliv, naturopplevelse og idrett. Loven skal sikre Markas grenser og bevare et rikt og variert landskap og natur- og kulturmiljø med kulturminner. Det skal samtidig tas hensyn til bærekraftig bruk til andre formål.» Statsforvalteren i Oslo og Viken skriver at de ikke har merknader til tiltaket med utgangspunkt i Markaloven. NVE legger til grunn at riving av kraftledningen ikke vil komme i strid med Markalovens bestemmelser.

Kulpåsen og Krokskogen naturreservater

Kraftledningen går over en ca. 2 km lang strekning gjennom Krokskogen naturreservat og 500 meter av kraftledningens ryddegate er i ytterkant av Kulpåsen naturreservat. Bestemmelsen i forskriften hindrer ikke for oppgradering eller fornyelse av kraftledninger, forutsatt det dette ikke medfører fysiske endringer i forhold til verneformålet. Statsforvalteren vurderer fjerning av kraftledningen som positivt for begge naturreservatene. De vil få et mer uberørt preg, og færre tekniske inngrep.

Tett opptil ledningstraseen gjennom Krokskogen naturreservat er det registrert gammalskog, som er vurdert å være svært viktig. Gjenetablering av skogen her vil etter Statsforvalterens vurdering være er spesielt positivt da ledningen i dag er en barriere gjennom verneområdet. Det er ikke registret spesielle verdier i ryddegaten innenfor Kulpåsen naturreservat. NVE er enig i Statsforvalterens innspill, og mener at gjengroing av ryddebeltet vil være positivt i naturvernområdene.

Steinsfjorden biotopvernområde

Statsforvalteren skriver at over en strekning på ca. 430 meter berører kraftledningen nordre del av biotopvernområdet. Verneverdiene er knyttet til fugleliv. Siden traseen ligger tett inntil vernegrensen, vurderer Statsforvalteren at tiltaket vil ha liten påvirkning på verneverdiene hvis anleggsarbeidene gjennomføres på vinterhalvåret. Statsforvalteren vurderer fjerning av kraftledningen som positivt for verneverdiene. NVE er enig i Statsforvalterens vurdering.

Gjennom dette området, og for traseen generelt vil i tillegg riving av ledningen være positivt av hensyn til fugl, da et kollisjonshinder blir borte.

3.3 Anleggsarbeidet

Statnett planlegger å starte riving av ledningen i 2022. De planlegger at ledningen skal rives over to perioder, en om sommeren, hvor liner skal demonteres, og en om vinteren hvor master og fundamenter skal fjernes. Dette for å redusere skader på terrenget.

I energilovforskriften § 3-5 bokstav d står det at konsesjonær plikter å fjerne anlegg, og så langt det er mulig, føre landskapet tilbake til naturlig stand. Det innebærer at det av forskriften følger krav som må tilfredsstilles når anlegget skal rives.

Statnett skriver at master, liner og fundamenter vil fjernes etter at ledningen er revet. Mastestål, liner og armatur skal kuttes opp på stedet og deretter kjøres til godkjent deponi/gjenvinning. Avfall av mastene fraktes til oppstillingsplasser med helikopter eller terrenggående kjøretøy, deretter fraktes det med lastebiler til deponier. I tettbebygde strøk og ved gårdsbruk vil mobilkran brukes.

3.3.1 Tidspunkt

Statnett skriver i søknaden at gjennomføring av anleggsarbeidene i hovedsak gjennomføres på vinteren for å redusere skader i terrenget.

NVE har mottatt motstridene høringsinnspill når det kommer til tidspunktet for gjennomføring av anleggsarbeid. Statsforvalteren i Oslo og Viken støtter Statnett som skriver at anleggsgjennomføring i hovedsak vil være på vinterhalvåret. De mener det generelt dette vil være hensiktsmessig for fugl med tanke på forstyrrelser i hekketiden, og for naturverdier. Statsforvalteren trekker spesielt frem hensynet til verneformålet for fjerning av ledninger gjennom Steinsfjorden biotopvernområde, som krever at anleggsarbeidene må gjennomføres utenom hekketiden, fra 15. april til 31. juli. Videre mener Statsforvalteren at anleggsarbeidet i kalkbarkskog i Ringerike, Nordbyåsen og Ultvedtåsen må gjennomføres på vinterstid med frost på bakken for å unngå konflikt med den prioriterte arten dragehode.

Skiforeningen er bekymret over anleggsarbeidenes påvirkning på friluftsliv, særlig på vinterstid, og de foreslår å vente til sommeren med tungtransport ut av marka. De skriver at mange skiløyper krysser/går langs traseen, og skiforeningen er bekymret for anleggsarbeidenes virkninger for friluftsliv, særlig vinterstid. De mener anleggsarbeidene kan skape brudd i løypenettet, påvirke skiløpere og prepareringsarbeidet. Skiforeningen at en viktig skiløype som bli berørt er skiløypa mellom Damtjern via Sandviksveien mot Skamræk, og store deler av løypenettet mellom Heggelia og Sørkedalen. Tiltaket vil svekke løypetilbudet fra Sørkedalen og adkomsten til Skiforeningens serveringssted Løvli. NVE er enig i at tiltaket vil ha negative konsekvenser i de områdene som vil måtte stenges av i anleggsperioden. NVE påpeker at dette vil være midlertidige konsekvenser, og at det er uunngåelig å ikke måtte stenge av områder i kortere perioder når det skal rives anlegg av denne størrelsen. Ulempene er for en begrenset tidsperiode. Videre er det flere skiløyper i marka, og det finnes derfor gode alternativer i nærheten. NVE vurderer derfor at tiltaket vil flytte, men ikke hindre, utøvelse av skigåing i anleggsperioden.

NVE vil ikke sette vilkår om at Statnett ikke kan gjennomføre anleggsarbeider på vinterstid. Vi mener Statsforvalterens innspill, og Statnetts preferanse for gjennomføring av anleggsarbeidene er tungtveiende. Dette vil medføre negative konsekvenser og påvirke skiløyper i anleggsperioden, men begrensinger vil pågå i en kortere tidsperiode, og vi mener at konsekvensene vil være akseptable. Statnett skriver at de vil gå i dialog med skiforeningen når de har utkastet til detaljert gjennomføringsplan klar, slik at unødvendige ulemper, skader og/eller uønskede hendelser unngås..

Vi oppfordrer Statnett til å involvere og gå i tidlig dialog med berørte parter i detaljplanleggingen for i størst mulig grad å redusere virkningene av anleggsarbeidene i vintersesongen.

3.3.2 Sikkerhet

For å ivareta sikkerheten skriver Statnett at de ved hvert mastepunkt/arbeidssted vil utarbeide en tiltaksplan. Behov for oppstillingsplasser for mobilkran, landingsplasser for helikopter, krav til sperringer, vakthold, lysregulering og dirigering vil inngå her, dette for å ivareta sikkerheten til ferdsel i berørte nabolag og i friluftsområdene.

Oslo kommune skriver at ved gjennomføring av anleggsarbeidet må anleggstrafikk samordnes med andre prosjekter som belaster veinettet, lokaltrafikk og skoleveier. Statnett skriver at veier som blir berørt, kan bli stengt i korte perioder. Oslo kommune mener at ferdselsårer må opprettholdes under hele anleggsperioden. Statnett skriver at anleggsområdene vil bli gjerdet inn og sperret av for å ivareta sikkerheten til forbipasserende. Store deler av ledningen går gjennom mye brukte områder, og NVE mener noen negative konsekvenser for nærmiljøet vil være uunngåelige, og det kan bli behov for å stenge veier, stier, ferdselsårer, skiløyper med videre når anleggsarbeidene pågår. NVE mener det er nødvendig å sperre av og stenge områder av hensyn til sikkerhet.

Undervisningsbygg skriver at de vil trenge informasjon om oppstart av arbeider som berører deres skoleeiendommer, og områdene rundt skole og skolevei. De ønsker en oversikt over hvilke risikovurderinger som er lagt til grunn ved arbeidet i eller ved skoleeiendommen. Undervisningsbygg ber Statnett ta kontakt med seksjonsleder forvaltning for videre oppfølging av saken. Statnett skriver at luftledningen ikke krysser noen av skolene i Oslo. Noen av veiene til transport av utstyr og materiell går i nærheten av skolene. Statnett skriver de planlegger å gå i dialog med Undervisningsbygg i Oslo kommune når de har utkastet til detaljert gjennomføringsplan klar, slik at unødvendige ulemper, skader og/eller uønskede hendelser unngås. NVE legger dette til grunn.

NVE mener det er viktig at Statnett setter inn nødvendig tiltak for å ivareta sikkerheten. Dette er områder hvor det bor og ferdes mange, og god informasjon, skilting, regulering med videre er derfor viktig. NVE forutsetter at Statnett ivaretar dette hensynet, og orienterer bredt om når tiltak skal gjøres, og eventuelt veier stenges. Tiltaket vil gi ulemper for de som bor/bruker området, men vi påpeker at dette kun vil være over en kort tidsperiode. Dette er tiltak som er nødvendige for å kunne fjerne mastene på en sikker og tilfredsstillende måte.

3.3.3 Støy

Oslo kommune skriver at ved Montebello T-banestasjon må alternative løsninger redegjøres for før det eventuelt blir gjennomført nattarbeid. Statnett skriver at når mastene skal fjernes ved Montebello T-banestasjon vil det være aktuelt med nattarbeid for å unngå stans av T-banen. Statnett skriver at de vil følge retningslinjer for behandling av støy i Retningslinje for behandling av støy i arealplanlegging (T-1442), og vi legger dette til grunn. Dersom tiltaket medfører støy/arbeider som ikke er i tråd med støyretningslinjer gitt i medhold av forskriften må Statnett søke ansvarlig myndighet om dispensasjon/tillatelse.

3.3.4 Gjennomføring, tilbakeføring og istandsettelse

Statnett skriver at de planlegger at fjellfundamenter og armering som ligger over terrenget skal kappes og jevnes med overflaten. Jordfundamenter skal fjernes tilstrekkelig og gjenfylles med naturlig revevegetering. Fundamenter på dyrka mark skal fjernes tilstrekkelig og gjenfylles for å muliggjøre videre landbruksdrift. Ved enkelte punkter kan fjerning av fundamenter gi store terrengskader, eller andre ulemper, for eksempel at det kommer i konflikt med kulturminner, og Statnett skriver at de her vil vurdere om det vil være hensiktsmessig å la enkelte fundamenter stå igjen. Dersom det skal bli stående igjen enkelte fundamenter, er dette forhold som vil inngå i en miljø-, transport- og anleggsplan, og som må avklares med NVEs miljølitsyn.

Statsforvalteren i Oslo og Viken forutsetter at området blir istandsatt etter endt anleggsarbeid.

Anleggsarbeid gjennom områder som er vernet etter naturmangfoldloven

Ledningen berører områder som er vernet etter naturmangfoldloven, og det er registrert områder med viktig naturmangfold i tiltaksområdet.

Naturmangfoldloven fastsetter mål for ivaretagelse av naturtyper og arter, og det må redegjøres for hvordan de miljørettslige prinsippene for offentlig beslutningstaking etter §§ 8–12 i naturmangfoldloven er vurdert og fulgt opp. Statsforvalteren i Oslo og Viken skriver at det er to nasjonalt viktige lokaliteter med kalkbarskog i Ringerike, Nordbyåsen og Ultvedtåsen. Her er det registrert dragehode som er en prioritert art med egen forskrift (§3 – *enhver form for uttak, skade eller ødeleggelse av dragehodet er forbudt*). Statnett skriver at anleggsarbeidene er planlagt gjennomført på vinteren med frost på bakken. På bakgrunn av dette mener Statsforvalteren at tiltaket kan gjennomføres uten å komme i konflikt med disse lokalitetene. NVE støtter seg til Statsforvalterens vurdering, og forventer at tiltaket ikke vil komme i konflikt med disse lokalitetene. NVE vil sette vilkår om at Statnett skal utarbeide en miljø- transport og anleggsplan hvor anleggsgjennomføring skal beskrives, herunder skal det redegjøres for hvordan anleggsarbeidet skal gjennomføres på en slik måte at det ikke kommer i konflikt med dragehode.

Kulpåsen og Krokskogen naturreservater:

Anleggsarbeidene gjennom naturreservatene vil være i strid med bestemmelsene i forskriftene som blant annet omhandler motorferdsel, graving i terreng, massehåndtering og eventuelt fjerning av vegetasjon. Statnett må derfor søke om dispensasjon fra verneforskriftene for Kulpåsen og Krokskogen naturreservater. NVE legger til grunn at Statnett sørger for at nødvendige dispensasjoner er på plass før anleggsarbeidene starter.

Steinsfjorden biotopvernområde:

Statsforvalteren skriver at dersom arbeidet med fjerning av ledningen berører sivvegetasjon må Statnett søke om tillatelse. NVE legger til grunn at Statnett sørger for at nødvendige dispensasjoner er på plass før anleggsarbeidene starter.

Revegetering

Oslo kommune mener at traseen må revegeteres, og det er ønskelig at det lages en treplantingsplan i samråd med Bymiljøetaten. Skader på trær under anleggsarbeidet skal ryddes etter anvisning fra Bymiljøetaten, og overskuddsmasser bør i størst mulig grad gjenbrukes. Statnett skriver at de vil gå i dialog med Byrådsavdelingen for byutvikling og Bymiljøetaten om gjennomføring. NVE har mottatt flere innspill som omhandler hvordan ryddegaten skal tilbakeføres med planting og ungsogpleie i ryddegata. NVE legger til grunn at detaljer knyttet til gjennomføring av anleggsarbeidet og hvordan området skal tilbakeføres skal beskrives i miljø-, transport- og anleggsplanen. NVEs utgangspunkt er at områdene skal tilbakeføres med naturlig revegetering. Vi vil derfor ikke sette konkrete vilkår om at ryddegaten skal beplantes og ha ungsogpleie.

NVE har mottatt innspill fra Blystad om at det forventes at NVE setter vilkår om at stier som ødelegges, utbedres/tilbakeføres av Statnett. Tilkomstveien bør legges bedre i terrenget og ikke tett på eksisterende hytter, som skissert i søknad. Flere grunneiere ønsker at detaljert gjennomføringsplan for bruk og istandsetting av veier og berørte arealer skal oversendes og aksepteres av grunneiere i god tid før arbeidene utføres. NVE mener det er viktig at Statnett har en dialog med grunneiere, og involverer dem i fremdriften og gjennomføring av anleggsarbeidene på deres eiendom. Anleggsarbeidene vil medføre ulemper for grunneiere, men det er viktig at Statnett planlegger for den løsningen som totalt sett er mest hensiktsmessig og som samlet gir minst negative konsekvenser. NVE vil sette vilkår om at Statnett skal utarbeide en miljø-, transport- og anleggsplan som skal godkjennes av NVE før rivearbeidene starter. I denne planen skal detaljer knyttet til hvordan anleggsarbeidet skal gjennomføres fremkomme. Avtaler med hver enkelt grunneier vil være privatrettslige og ikke en del av konsesjonsbehandlingen av søknaden om å rive ledningen. Det samme gjelder innspillet om erstatning for tynningshogst i traseen.

NVE mener at slik Statnett beskriver anleggsarbeidene og oppryddingen, vil det være i tråd med kravene som følger av energilovforskriften.

Fremmede arter

Fremmede arter er arter som ikke hører hjemme i norsk natur. Dette kan blant annet utgjøre en trussel for naturmangfoldet, og det er derfor en forvaltningsstrategi i Norge å jobbe for å redusere spredningen av fremmede arter. I Norge har vi en fremmedartsliste, hvor de ulike artene er vurdert i kategoriene SE (svært høy risiko) HI (høy risiko), PH (potensielt høy risiko), LO (lav risiko) og NK (ingen kjent risiko)

Massehåndtering i forbindelse med graving i områder der det vokser fremmede arter, kan medføre risiko for at disse artene spres. Forskrift om fremmede organismer setter en rekke krav til håndtering av fremmede arter for å unngå spredning. Dette inkluderer f.eks. undersøkelser av jorden, levering av gravemasser til godkjent deponi og spyling av anleggsmaskiner for å forhindre spredning av frø. Statnett skriver at de ved flytting av løsmasser eller andre masser, vil undersøke om massene inneholder fremmede organismer som kan medføre en risiko og/eller få uheldige følger for det biologiske mangfoldet dersom de spres. NVE vil sette vilkår i konsesjonen om at Statnett i miljø-, transport- og anleggsplanen skal beskrive hvilke tiltak de skal gjøre i anleggsfasen for å hindre spredning av fremmede arter.

Naturmangfoldloven

NVE mener at kunnskapsgrunnlaget om virkninger for naturmangfold er tilstrekkelig. En viss usikkerhet om hvorvidt vi besitter fullstendig kunnskap om de biologiske verdiene i influensområdet vil alltid være til stede. NVE vurderer at effekten riving av kraftledningen har på naturmangfoldet ut fra sakens omfang og risikoen for skade, er i samsvar med naturmangfoldloven § 8. NVE mener derfor at føre-var-prinsippet som fremgår av naturmangfoldloven § 9 ikke kommer til anvendelse i denne saken.

NVEs vurdering er at med et godt planlagt anleggsarbeid vil konsekvensene av anleggsarbeidet for naturmangfold bli små. Vi legger her til grunn at i viktige områder skal anleggsarbeidet gjennomføres vinterstid for å minimere virkningene for naturmangfoldet. Totalt sett mener NVE at riving av ledningen vil være positivt for naturmangfold, uberørt natur og fugler.

Naturmangfoldloven § 11 tilsier at tiltakshaver skal bære kostnadene ved miljøforringelse. NVE har anledning til å legge føringer i konsesjoner for eventuelle avbøtende tiltak som reduserer virkninger for naturmangfoldet. I naturmangfoldlovens § 12 står det at skader på naturmangfoldet skal unngås ved bruk av driftsmetoder, teknikk og lokalisering som ut fra en samlet vurdering gir de beste samfunnsmessige resultatene. NVE vil sette vilkår om en detaljert miljø-, transport- og anleggsplan, der blant annet avbøtende tiltak i anleggsperioden blir beskrevet nærmere. På bakgrunn av dette mener NVE at naturmangfoldloven §§ 11 og 12 er hensyntatt.

3.3.5 Kulturminner

Registeringer i kulturminnedatabasen Askeladden viser at det flere steder langs traseen er automatisk fredete kulturminner. NVE mener derfor det er viktig at Statnett har en dialog med kulturminnemyndighet. Hvis det viser seg at anleggsarbeidet medfører direkte konflikt med automatisk fredet kulturminner legger vi til grunn at Statnett sørger for nødvendig tillatelser fra kulturminnemyndigheten om at disse frigis, eller om dispensasjon. Dette skal beskrives i miljø-, transport- og anleggsplanen. Her skal Statnett også beskrive tiltak for å redusere faren for å skade automatiske fredete kulturminner. Det kan f. eks være merking av kulturminner med sperrebånd.

Kraftledningen som er søkt revet har nasjonal verdi som et teknisk kulturminne i NVEs temaplan *Kraftoverføringens kulturminner*. For en beskrivelse av ledningens historie, vernestatus og vår vurdering av bevaring viser vi til kapittel 4.

For det tilfelle at det avdekkes hittil ukjente automatisk fredete kulturminner i tiltaksområdet, skal alt arbeid øyeblikkelig stanses, jf. kulturminneloven § 8, annet ledd og kulturminnemyndigheter varsles. NVE forutsetter at Statnett oppfyller kravene i kulturminneloven, og gjør oppmerksom på at de er ansvarlig for at fredete kulturminner ikke skades. Vi viser også til kulturminneloven § 9, som krever avklaring av om undersøkelsesplikten er oppfylt. Dette skal gjennomføres i forbindelse med behandlingen av miljø-, transport- og anleggsplanen.

3.3.6 Konsekvenser for eiendommer

Luftledningen berører stedvis boligtomter der anleggsarbeidet vil gi midlertidige konsekvenser i anleggsfasen. Statnett skriver at enkelte gjerder, hekker og hageinstallasjoner vil måtte tas ned midlertidig eller erstattes i forbindelse med anleggsvirksomheten. Statnett skriver at de vil istandsette dette etter at rivingsarbeidene er gjennomført. NVE legger til grunn at dette følges opp av Statnett. Samtidig vil vi påpeke at dette vil være privatrettslige forhold mellom Statnett og de enkelte grunneiere/rettighetshaverne.

NVE har mottatt flere innspill til hvilke konsekvenser rivingsarbeidet vil ha for private eiendommer. Statnett skriver at det i perioder bli en del helikopterflyvning over og i nærheten av eiendommene langs traseen. I tillegg vil det være noe mer motorisert og ikke-motorisert ferdsel. Dette vil være ulemper for eiendommer i en begrenset tidsperiode. NVE mener konsekvensene vil være akseptable.

NVE har mottatt innspill fra en grunneier som har både dyrka mark under ledningen og områder der hester gående under ledningen. Når anleggsarbeidene foregår, må hestene holdes innendørs, og de ønsker derfor en dialog om fjerning av ledningen. Statnett skriver at de har tatt kontakt med grunneier, og redegjort for gjennomføring av anleggsarbeidet. Det har også kommet innspill fra en grunneier som driver gårdsbruk om at kjøring og bruk av veien i vårløsningen bør unngås. Videre ønsker de at Statnett avklarer omfanget og når anleggsvirksomheten er tenkt gjennomført med dem. Grunneierne ønsker primært at bruk av området unngås i vekstsesongen. NVE mener det er viktig at Statnett går tidlig i dialog med grunneiere, og at anleggsarbeidene i størst mulig grad tilpasses og hensyntar grunneierens forslag. Statnett skriver at de vil gå i dialog med eierne av landbrukseieendommene som blir fysisk berørt av tiltaket, med det formål om å unngå ulemper, skader/og eller uønskede hendelser. NVE legger dette til grunn.

NVE har mottatt innspill om at det er en brønn på skogsparsellen Statnett har tenkt rigg/baseområde. Statnett skriver at de vil få eksakt plassering av brønnen, og deretter foreta en vurdering om brønnen vil bli påvirket av arbeidene. Det kommer ikke frem hvilken funksjon brønnen har, men NVE forutsetter at tiltaket ikke fører til at eiendommen mister vannforsyningen. Statnett må i detaljplanleggingen av rivingsarbeidet avklare eventuelle konsekvenser for brønnen, og beskrive tiltak dersom brønnene berøres.

3.4 Vurdering av andre innspill til Statnett sin søknad om riving

3.4.1 Rettighetsbelte

Statnett har i dag et rettighetsbelte på 32 meter langs traseen. I tillegg har de rett til nødvendig adkomst til traseen for drift og vedlikehold. Etter at kraftledningen er revet skriver Statnett at de vil slette rettighetene de har på eiendommene i dag fra grunnboken, og deres tidligere rettigheter i traseen vil opphøre. Rettigheter som Statnett fortsatt anser som nødvendig for drift av andre anlegg Statnett eier vil ikke slettes. Det gjelder spesielt eiendommene som er berørt av de fire siste mastene fra Mærradalen til Smestad hvor Ultvedt–Smestad-ledningen går parallelt med 300 kV-ledningen Hamang–Bærum–Smestad, som ikke er omfattet av dette prosjektet. Dette er privatrettslige avtaler, og vil ikke være en del av konsesjonsbehandlingen. Vi konstaterer imidlertid at Statnett sier at de skal tilbakeføre rettighetene i traseen, og vi forventer at de følger opp planer som beskrevet i søknaden.

3.4.2 Hytte brukt som anleggshytte

Statnett skriver at de har fått en henvendelse fra en grunneier om å få overta en eldre ledningshytte ved Løvlia på Krokskogen. Det er aldri blitt fradelt noen eiendom eller feste, så hyttas eksistens er hjemlet som en del av konsesjonen for kraftledningen som en nødvendig del av drift og vedlikeholdsarbeidet. Hytta er derfor formelt sett en del av anlegget det kan fattes rivningsvedtak for.

NVE har ingen innvendinger mot at Statnett avhender hytta til grunneier, i stedet for at den rives. Vi forutsetter at Statnett og/eller grunneier selv sørger for å innhente eventuelle nødvendige offentlig- og privatrettslige tillatelser. Vi presiserer at et rivningsvedtak for kraftledningen ikke vil gjelde for hytta ved Løvlia, under forutsetning av at nødvendige tillatelser for å la hytta bli stående gis.

3.4.3 Bevaring av deler av mast

NVE har mottatt innspill fra grunneier om å beholde noe av en mast med fundament som ligger på grunneiers eiendom. De ønsker å beholde ca. 4–6 meters høyde, der det er naturlig å dele masten. De skriver at denne skal benyttes til fremtidig aktivitet. Statnett skriver at de er usikre på stål kvaliteten på mastene og det er vanskelig å si noe om muligheten for å beholde deler av masten inntil riving av den aktuelle masten starter. Videre skriver Statnett at det er en forutsetning at eventuell bevaring ikke vil kreve ekstra utstyr eller kompliserer rivearbeidet. I utgangspunktet er planen å brikke mastene ned på bakken i hel lengde for så å kappe dem opp i mindre deler. Statnett skriver at de vil se på muligheten for å beholde noe av mast med fundament når rivearbeidene detaljplanlegges.

Et rivningsvedtak innebærer at mastene som er vedtatt revet skal rives. Dersom deler av mast skal stå igjen må grunneier søke om dette etter annet lovverk. Vi påpeker da at grunneier selv vil være ansvarlig for blant annet sikkerhet av masten. NVE mener et rivningsvedtak for kraftledningen i utgangspunktet også skal gjelde for denne masten, med mindre Statnett og grunneier inngår en egen avtale.

3.5 Konklusjon

NVE mener ledningen ikke lenger har noen funksjon i kraftsystemet, og at det ikke får noen betydning for forsyningsikkerheten om den fjernes. Vi vurderer at ingen av de negative virkningene som følge av anleggsgjennomføringen er av slik karakter at Statnett ikke bør gjennomføre tiltaket med riving av ledningen.

4 NVEs vurdering av fysisk bevaring av deler av kraftledningen

4.1 Kraftoverføringens kulturminner

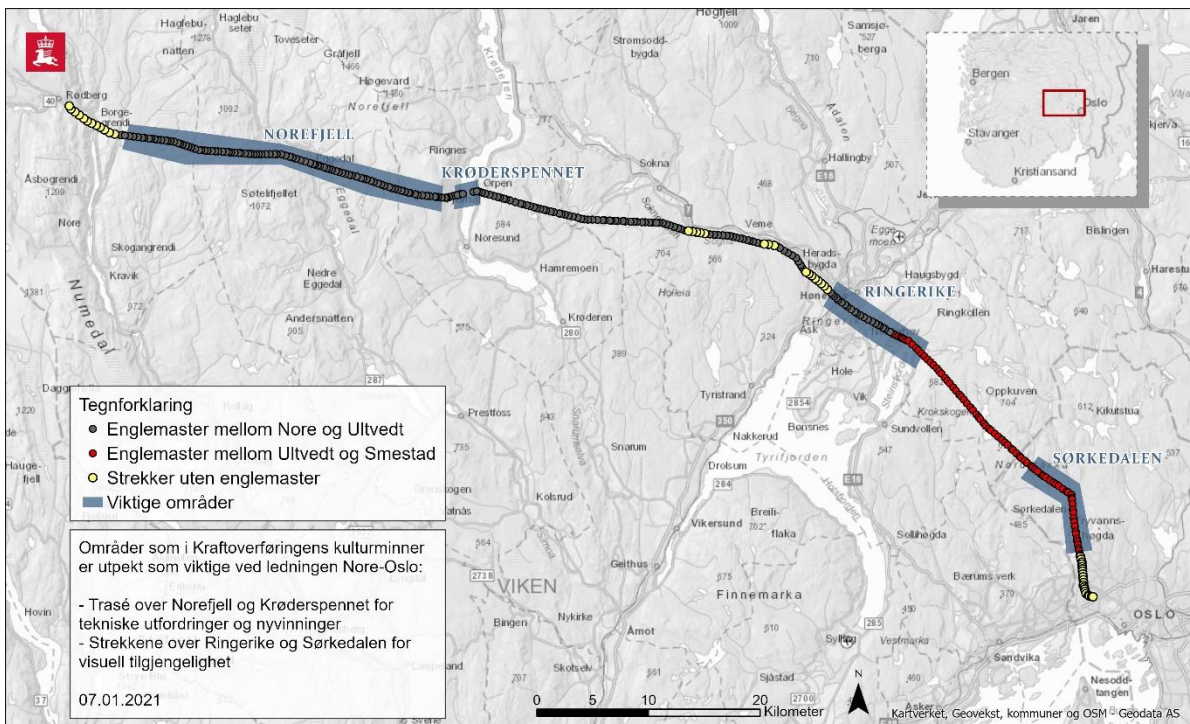
NVE har ansvar for å bidra til å ivareta vassdrags- og energisektorens kulturminner. Som et ledd i oppfølgingen av dette ansvaret, har NVE og Riksantikvaren gjort et utvalg av sektorens anlegg med nasjonal kulturminneverdi. *Kraftoverføringens kulturminner* (2010) presenterer utvalgte kraftledninger og transformatorstasjoner som gjenspeiler utviklingen og mangfoldet av slike anlegg i Norge. Anleggene har status som statlig listeført, og dette betyr at de er identifiserte som verneverdige, og at NVE forplikter seg til å ta hensyn til deres verdier i sin saksbehandling.

4.2 Ledningens historie og vernestatus

Ledningen Nore–Oslo var et teknologisk pionerprosjekt for overføring av strøm gjennom norsk høyfjellsterreng. Ledningen brakte kraft fra Norefallene i Numedal til Oslo, og var med på å bygge opp det moderne Norge. Kraftledningen, som opprinnelig startet ved Nore kraftverk, ble i 1983 endret til Nore 2 kraftverk. Ledningen går fra Nore 2 kraftverk via Sandum, Sokna, Ringerike transformatorstasjoner, forbi Ultvedt og til Smestad transformatorstasjon.

Ledningen er vurdert til å ha nasjonal verdi som teknisk kulturminne i NVEs temaplan *Kraftoverføringens kulturminner*. Kraftledningen Nore–Oslo, og strekket mellom Ultvedt og Smestad representerer flere teknologiske- og kulturhistoriske verdier, der utviklingen av en ny mastetype står sentralt. Mastene, som er omtalt som englemaster, er unike i sin form og har høy autentisitetetsverdi. Kraftledningen representerte en milepæl innen samkjøring og systemintegrasjon, og var et unikt pionerprosjekt med tanke på dimensjonering og teknisk løsning. Det var også landets første 132 kV utbygging. «Englemastene» ble utviklet av ingeniør Olav Strand. De er unike i form, og har vist seg å være meget solide. Olav Strand sin forskning gjennom dette prosjektet resulterte i en bok som senere dannet mal for dimensjonering og konstruksjon av nye kraftledninger.

På den 110 km lange strekningen mellom Nore 2 og Smestad har flere av englemastene blitt byttet ut med nye master. Glitre Energi, som eier ledningen fra Ultvedt til Nore, fornyet for ca. 30 år siden deler av strekningen. Fra Ringerike transformatorstasjon, via Sokna transformatorstasjon til Sandum transformatorstasjon er alle englemastene skiftet ut. I tillegg er noen av englemastene revet mellom Sandum transformatorstasjon og Nore 2 kraftverk på grunn av ombygging i Eggedal. Glitre Energi skriver i e-post av 9. desember 2020 at de i dag har i overkant 200 englemaster stående på strekningen Ultvedt–Nore, mens av Statnetts 101 master mellom Ultvedt og Smestad er det 81 englemaster. En oversikt over hvor mastene er byttet ut, og hvor de originale englemastene fortsatt står er vist i figur 7. Her vises også områder som er i Kraftoverføringens kulturminner er utpekt som viktige områder med gråblå firkant.

Figur 7: Oversikt over hvor de originale englemastene står er vist med gråblå runding. Kilde: NVE Atlas

Traseen over Norefjell, spennet over Krøderen og de såkalte "englemastene" som ble designet spesielt til denne overføringen er framhevet som viktige momenter. Master og liner er i stor grad originale, og det fremheves at ledningen er visuelt lett tilgjengelig på Ringerike og i Oslo/Sørkedalen. Om ledningen rives mellom Ultvedt og Smestad vil derfor opplevelsesverdien av ledningen i dette området, og sammenhengen i overføringen mellom kraftverket Nore og Smestad transformatorstasjon i Oslo svekkes. Riksantikvaren sendte innspill til NVE i juni 2021. Riksantikvaren skriver «En bevaring av utvalgte master vil også sikre mastene som representanter for den øvrige historien som knytter seg til kraftledningen som et unikt teknologisk pionerprosjekt for sin tid, og som representanter for tidsskille innen samkjøring og systemintegrasjon i norsk kraftoverføring»

NVE vil i det følgende vurdere bevaring av master opp mot kostnader, sikkerhet, arealproblematikk og hensikten med bevaring av tekniske anlegg som en del av *Kraftoverføringens kulturminner*.

4.3 Avveining av hensyn ved bevaring

4.3.1 Hensikten med bevaring av tekniske og industrielle kulturminner

Fysisk bevaring av tekniske og industrielle kulturminner er ofte kun mulig i begrenset omfang på grunn av faktorer som sikkerhet og kostnader. Nasjonale føringer tilsier at kulturminner som ikke kan bevares fysisk skal dokumenteres. I utvelgelsen av kraftledninger som nasjonalt viktige kulturminner, forutsetter NVEs temaplan at dokumentasjon kan være en egnet løsning for kraftledninger der hel eller delvis fysisk bevaring ikke er mulig. Dette ser vi f.eks ved fornyelse eller oppgradering av en kraftledning der vi erfarer at ledningen i de fleste tilfeller skal erstattes med en ny kraftledning i tilnærmet samme trasé. En begrenset bevaring av utvalgte master kan bidra til å ivareta opplevelsen av kraftledningen og forståelsen av sammenhengen mellom produksjon, overføring og bruk av elektrisitet.

4.3.2 Kostnader og sikkerhet

Dersom ledningen, med master og line, skal bevares må den vedlikeholdes som om den er i drift, og kostnadene vil derfor være på lik linje med vedlikehold av andre luftledninger. Statnett vil måtte gjøre en større rehabilitering av master og fundamenter for å opprettholde sikkerheten for omgivelsene. Kostnadene ved bevaring av hele traseen vil være i størrelsesorden mellom 65 og 80 millioner kroner. I tillegg kommer byggherrekostnader. Det vil også påløpe kostnader for skogrydding. Ledningen går tett på bebyggelse og i verneområder, som driver kostnadene opp, og Statnett opplyser at det av den grunn ble brukt 3 millioner kroner i ekstrakostnader på skogrydding langs traseen i 2017.

Videre må ledningen av sikkerhetshensyn overvåkes. Ledningen vil ikke lenger være tilkoblet nettet, og dermed ikke en del av Statnett sin driftssentral. I overvåkingen av ledningen må det gjennomføres fysisk befaring for å oppdage feil/skade på mast eller line. Dette er ressurs- og kostnadskrevende.

4.3.3 Areal- og miljøhensyn

Som vi har beskrevet i kapittel 3.2 går ledningen gjennom verneområder, områder med mye bebyggelse, og arealknapphet, og viktige friluftslivsområder. Oslo kommune skriver i sin første uttalelse til Ultvedt–Smestad at de ønsket å bevare enkeltanlegg inn mot Smestad. Det ble, som vist til over, arrangert et møte mellom Oslo kommune, Viken fylkeskommune, Statnett og NVE. På dette møtet ønsket vi blant annet å få klarhet i hva Oslo kommune mente med bevaring av enkelte anlegg inn til Smestad. Oslo kommune skriver i endret uttalelse av februar 2021 de verken ønsker at englemaster eller fundamenter i Hovseterdalen/Mærradalen skal bestå. Vi baserer oss på kommunens siste uttalelse, og legger til grunn at Oslo kommune ønsker at master, fundamenter og elektriske anlegg i Smestad transformatorstasjon fjernes.

Statnett vurderer fjerning av luftledningen som positiv. Det fjerner tekniske inngrep i landskapet, og det er positivt at ledningen fjernes gjennom begge naturreservatene slik at de får et mer uberørt preg. NVE er enig i denne vurderingen.

4.4 Vurdering av bevaring av de tre foreslåtte punktene

NVE mener bevaring av hele traseen, som først foreslått av Viken fylkeskommune er uaktuelt. Det vil medføre uforholdsmessige høye kostnader, sikkerhetsproblematikk og ikke minst vil det båndlegge store arealer og påvirker områder med verneverdier, friluftstinteresser, naturverdier og bebyggelse. Videre vektlegger vi at ledningen i dag går igjennom to naturreservater og nær bebyggelse. Riksantikvaren skriver at for ledninger av denne størrelsen vil det ikke være aktuelt å frede eller stille

krav om vern av hele traseen. De mener derimot at det er mulig å ta vare på enkeltobjekter eller mindre strekk.

NVE vektlegger Statnett sin begrunnelse og de innkomne høringsinnspillene, og vil ikke gjøre ytterligere vurdering av å bevare hele traseen. Vi vil imidlertid vurdere de tre strekningene som i prosessen har pekt seg ut som mulige punkter for bevaring. De tre strekningene er ved Løvliå, ved Bogstad gård og ved Wyllerløypa.

4.4.1 Statnett sine kriterier for bevaring

Da Statnett plukket ut de foreslåtte strekningene for bevaring, hadde de følgende kriterier:

1. Unngå naturvernområder
2. Unngå områder som er aktuelle for boligutvikling eller tett på eksisterende bebyggelse.
3. Kun englemaster
4. I et område hvor folk ferdes, men samtidig ikke i områder folk oppsøker i hovedsak for å oppleve uberørt natur
5. Master som ikke krever ekstra vedlikehold (omfattende skogrydding, egen adkomst etc.)
6. Ikke aktuelt å bevare flere strekk med master, liner og armatur. Da blir anlegget definert som et elektrisk anlegg og må følge lover og forskrifter for dette.

NVE mener Statnetts kriterier er gode. Verken fylkeskommunen, Oslo kommune eller Riksantikvaren har bedt om at ytterligere strekninger utredes. Vi mener det ikke er behov for å vurdere andre strekninger enn de tre strekningene Statnett har trukket frem som mulige punkter for bevaring.

4.4.2 Antall strekninger som skal bevares

Statnett har foreslått tre strekninger for eventuell bevaring. Vi vil ta utgangspunkt i disse tre strekningene når vi vurderer bevaring av mast/er.

Bakgrunnsinformasjonen er basert på egne kartløsninger, Statnetts brev «innspill til muligheten for bevaring av master på 132 kV Ultvedt-Smestad» av 15. januar 2021, og Viken fylkeskommunes, Oslo kommunes og Riksantikvarenes innspill til disse. I tillegg legger vi vekt på innspillene vi mottok i den offentlige høringen av konsesjonssøknaden. Avveining av andre konsekvenser som følge av bevaring vil også inkluderes.

Innspill til bevaring

Statnett ønsker i utgangspunktet at alle master og elektriske anlegg rives som omsøkt.

Oslo kommune endret sin opprinnelige uttalelse, og ønsker primært at alle mastene skal rives. Dersom noe skal beholdes anbefaler de at det er de tre mastene ved Wyllerløypa, mast 314 (på parkeringsplassen), 315 og 316 som bevares. Viken fylkeskommune ønsker bevaring av tre master ved Løvliå. I brev til NVE er Riksantikvaren tydelige på NVEs sektoransvar, og de forventer at NVE vektlegger kulturminnehensynet tungt. Riksantikvaren støtter fylkeskommunenes innspill om fysisk bevaring av et utvalg master/mindre strekk av ledningen.

Øvrige innspill fra Statsforvalteren, interesseorganisasjoner og privatpersoner ønsker at hele ledningen rives.

Konsekvenser av bevaring

Mastene som står der i dag er gamle, og det har ikke vært gjennomført vedlikehold på en stund. Dette er illustrert i foto i figur 13. Statnett skriver at de master og fundamenter som blir bevart som

kulturminne må ivaretas for fremtiden. Det vil som et minimum være behov for sandblåsing og maling av mastene som skal bevares. I tillegg må mastefundament byttes. Videre må mastene barduneres dersom stabiliteten viser seg å ikke være god nok. Typisk arbeidsomfang vil være årlige inspeksjoner av fundament og master. Kontroll av materialtykkelse på mastestålet og kvaliteten på betongen i fundamentene må gjennomføres jevnlig. Selv om det ikke henger liner på mastene, må det gjennomføres skogrydding. Kostnader for å opprettholde en mast er vurdert av Statnett til å være i størrelsesorden 100 000 kroner per år per mast. I tillegg vil det komme en større engangssum for å gjøre helt nødvendige tiltak som sandblåsing og skifte av fundament på mast som skal bevares.

Kostnader ved strømmettet i Norge er ikke finansiert av offentlige budsjetter, men blir betalt av brukerne gjennom nettleien. Statnett eier transmisjonsnett i Norge, og eventuelle økte kostnader for Statnett vil dermed påvirke nettleien til alle nettkunder. Dette er forhold NVE må vurdere i konsesjonsbehandling av nettanlegg, og NVE må derfor legge vekt på at det ikke påløper urimelige høye kostnader ved valg av løsning. Selv om en eventuell kostnadsøkning som følge av bevaring av en eller flere master eller strekninger i denne saken ikke ville hatt stor betydning for nettleien isolert sett, er dette forhold som vi er pliktig til å vurdere. Dette fordi en praksis der vi bevarer store deler av gamle ledninger vil koste mye og kunne påvirke nettleien.

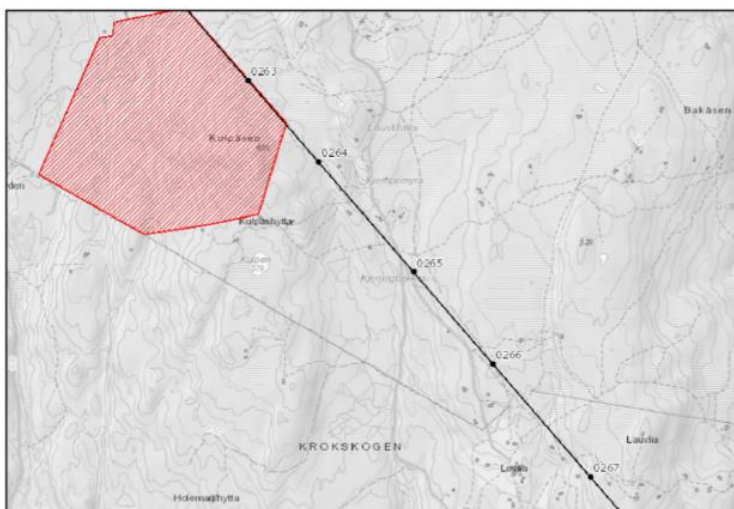
Ledningen båndlegger mye areal, påvirker natur- og friluftsinnteresser, bebyggelse og er godt synlig. Videre påpeker vi at hele den 110 km lange kraftledningstraseene mellom Smestad og Nore har nasjonal verdi som teknisk kulturminne i NVEs temaplan, og at det kun er 31,6 km som blir berørt av dette tiltaket.

Statnett har vurdert mast/er ved Løvli skistue, Bogstad gård og Wyllerløypa som mulig for bevaring. I det følgende vil vi vurdere hvilken av de tre foreslåtte strekningene vi mener det er aktuelt å bevare én eller flere master. Statnett har på disse punktene tatt utgangspunkt i en enkelt mast, og deretter er det vurdert å opprettholde en trasé med totalt tre master enten nordover eller sørover fra hovedmasten.

4.4.3 Løvli skistue

Ved Løvli skistue har Statnett tatt utgangspunkt i mast nr. 265, som er plassert ved innkjøringen til Løvli skistue, se figur 8. Statnett har i tillegg vurdert konsekvenser av bevaring av to master nordover i retning Ultvedt og to master sørover i retning Oslo.

I «Kraftoverføringens kulturminner» fremheves områder der ledningen er visuelt lett tilgjengelig på Ringerike og i Oslo/Sørkedalen som viktige. Vi tolker her at det da dreier seg om sentrale områder som er lett tilgjengelig og lett synlig for mange. Løvli er etter vår vurdering ikke et område som fremheves som viktig for bevaring i «Kraftoverføringens kulturminner».

Figur 8: Hovedmast 265 ved Løvlia skistue. Kilde: Statnetts innspill til muligheten for bevaring av master på 132 kV Ultvedt-Smestad av 15. januar 2021.

Fylkeskommunen i Viken skriver at de ønsker å bevare tre master ved Løvlia.

Mast 263 ligger på grensen av Kulpåsen naturreservat. Det er mye skog, og det vil kreve en del skogrydding å bevare master her. Bevaring av master nordover fra «hovedmast» 265 vil komme i konflikt med punkt 1, som er påvirkning i naturvernområder og punkt 5 som er å unngå ekstra vedlikehold, i Statnetts kriterier for bevaring av master.

Mast 266 og 267 vil også kreve en del skogrydding. Videre er det spredt bebyggelse i området. Bevaring av mast/er sørover fra «hovedmasten» vil komme i konflikt to av Statnetts kriterier for bevaring av master. Det er punkt 2 som er påvirkning av bebyggelse og punkt 5 som er å unngå ekstra vedlikehold.

4.4.4 Bogstad gård

Ved Bogstad gård har Statnett tatt utgangspunkt i mast nr. 322. Statnett har også inkludert to master nordover. De to mastene som er plassert sør for hovedmasten er tårnmaster, og derfor ikke aktuelle for bevaring.

De vurderte mastene ligger innenfor områder som er utpekt som viktige i «Kraftoverføringens kulturminner».

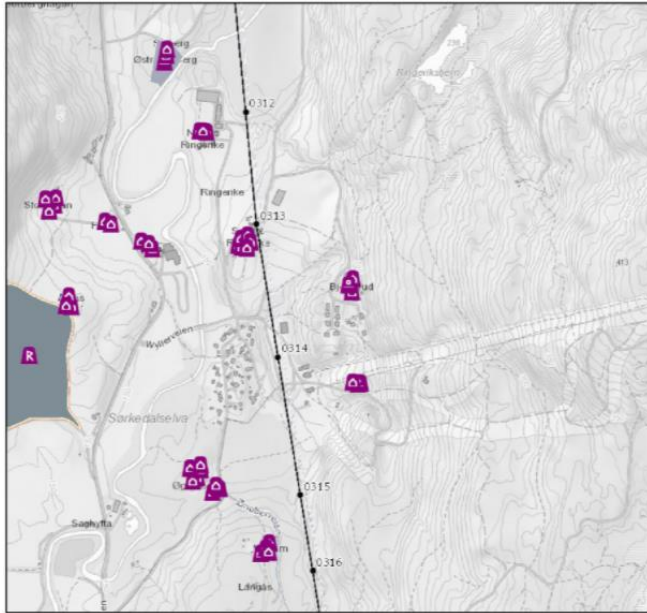

Figur 9: Hovedmast 322 ved Bogstad gård. Kilde: Statnetts innspill til muligheten for bevaring av master på 132 kV Ultvedt-Smestad av 15. januar 2021.

Mast 322 står i ytterkant av verneområdet Bogstad gård. Videre står denne masten rett foran blokkbebyggelse. De to neste mastene ligger innenfor verneområdet. Mast 323 står i nærheten av registrert kulturminne. Det vil være behov for noe skogrydding. Bevaring av mast/er på denne strekningen vil komme i konflikt med tre av Statnetts kriterier for bevaring av master. Det er punkt 1, som er påvirkning i naturvernområder, punkt 2 som er påvirkning på bebyggelse og punkt 5 som er å unngå ekstra vedlikehold. Verken kommune eller fylkeskommunen har uttrykt at dette er strekningen det bør bevares master.

4.4.5 Wyllerløypa

Ved Wyllerløypa har Statnett tatt utgangspunkt i mast nr. 314. Statnett har også inkludert to master nordover eller sørover for denne masten. Alle mastene ligger innenfor områder som er utpekt som viktige i «Kraftoverføringens kulturminner».

Figur 10: Hovedmast 314 ved Wyllerløypa. Kilde: Statnetts innspill til muligheten for bevaring av master på 132 kV Ultvedt-Smestad av 15. januar 2021.

punktene 1 og 2 i Statnetts kriterier for bevaring av master, som er listet opp over.

Mast 314, står på parkeringsplassen og det vil være nødvendig med ekstra sikringstiltak av denne masten dersom den bevares. Dette beskrives ytterligere nedenfor. Det vil kreve et stort areal på parkeringsplassen for å ivareta sikkerheten for omgivelsene.

Mast 315 og 316 er plassert på et høydedrag, og vil kreve at det ryddes skog i traseen/ved masten for å at den fortsatt skal være visuelt tilgjengelig. Mastene vil dermed komme i konflikt med punkt 5, som er ekstra vedlikehold, i Statnetts kriterier for bevaring av master.

4.4.6 Strekningen NVE anbefaler bevaring av mast

Etter NVEs vurdering er strekningen ved Bogstad gård ikke aktuell for bevaring. Vi mener dette området er minst aktuelt fordi den ene masten står tett opptil blokkbebyggelse, og de to neste mastene står inne på området til Bogstad gård som er fredet etter kulturminneloven. NVE mener at både Løvli, som fylkeskommunen trekker frem og Wyllerløypa, som Oslo kommune foretrekker hvis noe skal bevares, peker seg ut som aktuelle områder for bevaring. Strekningene representerer forskjellige verdier, og har etter NVEs vurdering forskjellig potensial for opplevelse og formidling. **Vi mener at Wyllerløypa vil være den beste strekningen for bevaring.** Dette begrunner vi med at området er utpekt som viktig i «Kraftoverføringens kulturminner». Vi mener det sannsynligvis er flere som får se mastene ved dette punktet. Det har også etter vår vurdering lavere konfliktnivå, da bevaring av master ved Løvli vil kunne komme i konflikt med verneområder. Videre påpeker vi at det finnes liknende verdier som er representert ved Løvli på strekningen mellom Nore og Ultvedt som fortsatt vil bestå.

NVEs vurdering er at det er tilstrekkelig med bevaring ved Wyllerløypa. Vi mener samtidig at det skal stilles dokumentasjonskrav knyttet til hele strekningen som er omsøkt revet. Vi viser til kapittel 5.2 for vurdering og vilkår om dette.

4.4.7 Antall master NVE mener bør bevares

Statnett har i sin vurdering tatt utgangspunkt i mast 314 på parkeringsplassen og to master mot nord, i retning Ultvedt, eller mot sør i retning Oslo. Mastene i retning Ultvedt anser vi som uaktuelle for

bevaring da de kommer i konflikt med verneverdier og står tett på gårdsbebyggelsen. Vi vil derfor kun vurdere mast 314, 315 eller 316 som mulige master for bevaring.

Mast 314

Mast 314 på parkeringsplassen ble av Oslo kommune foreslått som en mast som kunne være aktuelt for bevaring dersom NVE setter krav om bevaring av master. Ulempen med bevaring av denne masten er sikkerhet. Biler står parkert tett inn til masten, og området er et populært utfartssted med stor trafikk og mange mennesker som til enhver tid oppholder seg på parkeringsplassen. I dag står masten der som en del av luftledningen som går igjennom området og med skilting om «høyspenning livsfare». Blir masten stående skriver Statnett at de må sette opp sikringsgjerde rundt masten. Dette for å unngå påkjørsel fra kjøretøy, og som barriere for at folk ikke skal klatre i masten. Masten gjerdes inn fra mastenes ytterste fase, som vil bety at areal på ca. 24 x10 meter. Grunnen til dette er at snømaskin ved skibakken fører til isingproblematikk på masten. Videre vil det være ønskelig å etablere et informasjonspunkt ved masten hvor folk kan lese om historien til kraftledningen, som det også bør settes av ekstra plass for å sikre folk som står ved informasjonspunktet. Statnett anbefaler ikke å bevare denne masten. NVE støtter dette, og vi mener bevaring av mast 314 er uaktuell på grunn av sikkerhet.

Mast 315

Mast 315 er masten på oversiden av parkeringsplassen på Wyllerløypa. Mastepunktet er i dag tilgjengelig med en kort og enkel tursti på 300-350 meter fra parkeringsplassen. Masten vil derfor være lett tilgjengelig for folk som ønsker å gå til mastepunktet. I tillegg vil masten være godt synlig fra parkeringsplassen, som er en populær parkeringsplass gjennom året. Vi mener derfor at mange vil få oppleve kulturminnet på en enkel måte. Det er gode muligheter for formidling på stedet, og ved å plassere et informasjonsskilt både ved parkeringsplassen og mastepunktet vil en kunne formidle verdiene og historien til mange mennesker.

Det er ikke bebyggelse i nærheten av mastepunktet. Den vil derfor ikke gi negative virkninger for bebyggelse eller vesentlig virkninger for tredjeperson. Vi kan heller ikke se at det er noen åpenbare alternativ verdier av arealet som i dag er båndlagt av mastepunktet dersom masten rives. Mastepunktet ville da sannsynligvis grodd igjen. Vi mener derfor at bevaring av dette mastepunktet ikke vil ha vesentlige negative virkninger for areal- miljø eller samfunnsinteresser.

For å bevare synligheten av masten fra parkeringsplassen tilsvarende dagens situasjon vil det være nødvendig at Statnett sørger for å holde vegetasjonene nede mellom masten og parkeringsplassen. Det er i dag relativt lav vegetasjon på dette strekket, i tillegg er det en kort avstand slik at det etter vår vurdering vil være en overkommelig jobb å rydde traseen når det er nødvendig. Av hensyn til vedlikehold av mast og skogrydding er det positivt for Statnett at masten har en god adkomst og er lett tilgjengelig.

I «Kraftoverføringens kulturminner» fremheves spesielt tilknytningen til Nore I kraftverk og Smestad transformatorstasjon, strekket over Norefjell og Krøderspennet for sine tekniske løsninger, og strekkene over Ringerike og Sørkedalen/Oslo for sin visuelle tilgjengelighet. Bevaring av mast ved Wyllerløypa er dermed innenfor ett av områdene som fremheves.

Mast 316

NVE har konkludert med at mast nr. 314 på parkeringsplassen er uaktuell for bevaring. Skal det da bevares tre master i strekk må det være mast 315, 316 og 317. Foto i figur 11 viser de tre mastene fra parkeringsplassen.

Riksantikvaren og fylkeskommunen ønsker tre master i strekk, og at også linene beholdes. Statnett skriver dersom ikke linen fjernes vil det (selv om ledningen ikke benyttes for overføring av strøm) kunne være strøm i de pga. atmosfæriske utladninger (lyn). Ledningen må da av sikkerhetshensyn

følges opp som om den er i drift. Statnett ønsker derfor ikke å bevare linene. Vi støtter Statnetts vurdering om at linene uansett må fjernes.

NVE mener fordelene ved å kunne se at det har gått flere master i strekk, for å illustrere hvordan strøm ble fraktet fra kraftverket i Nore, og til forbrukspunktet i Oslo ikke vil veie opp for ulempene for areal og kostnader. Videre mener vi at mastene ikke er ideelt plassert i terrenget for å best formidle dette. Mast nummer to (mast nr. 316) er plassert «nede» i terrenget sett fra parkeringsplassen, og er ikke så godt synlig. Dette mener vi vises tydelig i foto til høyre i figur 11, der man i hovedsak ser mast 315 og 317. Det er en lang strekning mellom første og tredje mastepunkt, og det må ryddes mye skog mellom mastepunktene for å opprettholde synligheten. Det er på denne strekningen mye løvskog som raskt vil gro igjen. Traseen må ryddes selv om liner fjernes. Videre vektlegger vi at det er kostnader per mastepunkt. Dette er kostnader som påfaller nettkundene, og vårt ansvarsområde innebærer at vi også må velge løsninger som er samfunnsmessige rasjonelle.

NVEs konklusjon

Bevaring av master vil ha konsekvenser for areal og miljø, samt ha kostnader. Vi finner derfor ikke den økte nytten av å bevare mer enn én mast til å overstige ulempene ved bevaring. Videre påpeker vi at ledningstraseen mellom Nore 2 og Smestad er på 110 km, og det er kun 31,6 km av ledningen som skal rives nå. . Strekket som blir stående igjen inneholder flere av de viktige momentene som blir trukket fram i *Kraftoverføringens kulturminner*, og ledningen vil etter NVEs vurdering fremdeles ha høy verdi som kulturminne, og viktigheten av at selve linjeføringen også blir bevart med flere master vil dermed ikke forsvinne.

Vi mener imidlertid at det skal bevares en mast, selv om dette vil ha virkninger for eventuell alternativverdi av arealet masten er plassert, og medføre kostnader og et vedlikeholdsansvar for Statnett. Vi vurderer imidlertid konsekvensen for tredjepart for bevaring på dette punktet til å være liten. Punktet er trukket fram i «Kraftoverføringens kulturminner», er lett tilgjengelig og potensialet for formidling er høyt.

Vilkåret innebærer at Statnett pålegges et sikkerhets- og vedlikeholdsansvar for masten og kostnader ved bevaring. Vi vurderer ikke at dette vil være et urimelig tyngende vilkår.

NVE vil stille vilkår om at det skal bevares én mast på strekningen mellom Ultvedt og Smestad, og det er mast 315 ved parkeringsplassen på Wyllerløypa, i retning Oslo. Masten er avbildet på foto i figur 11 og 12.

En forutsetning for bevaring av denne masten er at den er i tilstrekkelig god stand uten å måtte gjøre tiltak/ombygginger av masten som endrer mastebildet vesentlig. Bevaring av masten skal heller ikke utgjøre noe fare for omgivelsene, eller kreve synlige sikringstiltak som f.eks høye gjerder rundt masten eller omfattende bardunering. Dersom Statnett i rivearbeidet av øvrige master erfarer at tilstanden på disse er av slik karakter at Statnett vurderer at det vil være krevende å ivareta sikkerheten rundt mast 315, skal Statnett ta kontakt med NVE.

Figur 11: Mast som skal bevares ved Wyllerløypa er den nærmeste i bildet. Bildet er tatt fra parkeringsplassen. I tillegg til mast 315, synes mastene 316 og 317. Foto Anette Ødegård, NVE

Figur 12: Lett tilgjengelig fra parkeringsplass med antydning til sti. Foto Tanja Midtsian, NVE

Figur 13: Nærbilde av mast og fundament på mast som bevares. Foto: Tanja Midtsian og Anette Ødegård, NVE

4.4.8 *Krav til formidling ved mastepunkt 315*

Statnett skriver at det vil være naturlig at det etableres et område ved masten hvor man kan lese om historien til kraftledningen i form av informasjonstavler. Dette er også noe som trekkes frem i uttalelser fra blant annet fylkeskommunen og Riksantikvaren. NVE er enig i dette. For å kunne formidle historien og sammenhengen i overføringen mellom kraftverket Nore og Smestad transformatorstasjon på en god måte mener vi at det er nødvendig med god informasjon både ved mast 315 og ved enden av parkeringsplassen før stien opp til masten. I formidlingen skal både masten og ledningen inn i en kontekst, og Statnett skal informere om hvorfor masten er bevart.

Vi mener det er hensiktsmessig at Statnett i dialog med NVEs seksjon for informasjonsforvaltning og kulturhistorie og Oslo kommune finner hensiktsmessige plasseringen av informasjonsskiltene, og hvordan formidlinger bør være. Her kan det i tillegg til tekst, kart og bilder være aktuelt med QR kode eller annet.

4.4.9 *Rettigheter bevaring av mast 315*

Statnett skriver i søknad at de har rettigheter i traseen. Dette er privatrettslige avtaler, og NVE kjenner derfor ikke ordlyden i disse avtalene. Vi vet heller ikke om disse avtalene er inngått med minnelige avtaler eller ved skjønn. Vi har derfor ikke tatt stilling til om det vil være behov for ny ekspropriasjon for bevaring av mast 315. Med tanke på at Statnett ikke søker om ekspropriasjon i traseen i forbindelse med riving av ledningen, legger vi til grunn at Statnett har de nødvendige tillatelsene til å fortsatt sørge for nødvendig vedlikehold av masten NVE har satt vilkår om at skal bevares. Statnett har i dag et rettighetsbelte på 32 meter, og dette belte vil Statnett beholde for arealet rundt mastepunktet til mast 315.

5 **Vilkår**

5.1 **Miljø-, transport- og anleggsplan**

Transport knyttet til riving av kraftledninger vil kunne ha uheldige miljøvirkninger. I forbindelse rivearbeidet vil materiell og utstyr bli fraktet til riggområdene med lastebil. NVE forutsetter at terrenginngrep begrenses i størst mulig grad under anleggsarbeidet og at opprydding vil bli gjort på en skånsom måte. Terrenget skal tilbakeføres til opprinnelig tilstand så langt det lar seg gjøre.

Etter NVEs erfaring kan en miljø-, transport- og anleggsplan bidra til å redusere eller unngå negative miljøvirkninger ved riving av kraftledninger. Denne er forpliktende for entreprenør og byggherre. NVE vil sette vilkår om at Statnett utarbeider en slik plan, som det forutsettes at Statnett drøfter med berørte kommuner, fylkeskommuner, statsforvalteren, grunneiere, og andre rettighetshavere. En slik plan skal godkjennes av NVE før anleggsstart. NVE har utarbeidet en veileder for utforming og innhold av en slik miljø-, transport- og anleggsplan. Det forutsettes at denne følges.

I denne planen skal det spesielt beskrives:

- Detaljene rundt anleggsarbeid gjennom naturreservatene skal avklares med Statsforvalteren i Oslo og Viken.
- Det skal redegjøres for hvordan anleggsarbeidet kan gjennomføres på en slik måte at det ikke kommer i konflikt med dragehode.
- Hindre spredning av fremmede arter.
- Tiltak for å redusere faren for å skade automatiske fredete kulturminner skal beskrives.
- Avklare eventuelle konsekvenser for brønnen på eiendom til Hans Jørgen og May Britt Stubal, og beskrive tiltak dersom brønnen berøres.

- Hvordan stier/veier skal utbedres og tilbakeføres etter endt anleggsarbeid.

5.2 Krav om dokumentasjon

NVE stiller krav om formidling av ledningen mellom Ultvedt og Smestad. Kraftledningen Nore-Oslo er et kulturminne med nasjonal verdi, og det er viktig at dens historie, teknologiske og samfunnsmessige betydning formidles til publikum der master eventuelt bevares

Riksantikvaren påpeker at mastene er unike i sin form og vil som kulturminner best kunne sikres gjennom bevaring på stedet. Fysisk bevaring vil sikre mastenes kildeverdi og opplevelsen av mastene i sin opprinnelige kontekst og som en del av landskapet. De mener at digital dokumentasjon ikke vil være en fullgod erstatning for materiell kulturarv. Vi er enig i at digital dokumentasjon ikke vil være det samme som fysisk bevaring. Vi mener imidlertid at digital dokumentasjon og formidling på stedet i kombinasjon med bevaring av en mast vil være et nyttig kompromiss for å sikre mastens kilde- og opplevelsesverdi, og illustrere kraftoverføringen.

NVE vil sette følgende dokumentasjonskrav som gjelder for hele strekningen som rives: Det settes krav om kulturminnefaglig dokumentasjon etter NVEs standard på nivå 2-3. Standarden er delt inn i tre nivåer, der nivå 3 er det mest omfattende. Endring av et kulturminne med nasjonal verdi tilsier at dokumentasjonen bør legges på et høyt nivå. Vedlegget *Krav og veiledning til kulturminnefaglig dokumentasjon* inneholder nærmere spesifikasjoner til innhold og omfang, samt veiledning til hvordan arbeidet skal utføres.

Dokumentasjonsrapporten skal kunne leses som en selvstendig rapport, men det kan henvises til *Kraftoverføringens kulturminner* (2010) og andre publiserte kilder for eksisterende, relevant informasjon. *Kraftoverføringens kulturminner* inneholder informasjon om ledningens historikk, teknisk utførelse og landskap, men mangler elementer som kart, tegninger, oversiktsbilder/film, historiske foto, intervjuer med eventuelle aktuelle informanter, oppdatert informasjon om ledningen og dokumentasjon av tiltaket.

Kostnader knyttet til dokumentasjonen skal bæres av tiltakshaver. For å kunne sette anlegget og tiltaket inn i en teknologisk og historisk kontekst for et større publikum, forutsettes det at kvalifisert teknologihistorisk og teknisk kompetanse brukes til å gjennomføre arbeidet, og at dette utføres i samråd med kulturminnefaglig kompetanse.

Dokumentasjonsrapporten med foto og illustrasjoner skal ha åpne lisenser og kunne lagres og brukes fritt. I tillegg til å oversende dokumentasjonen til NVE, bør den også langtidslagres hos eier.

Når det gjelder mastene, så holder det å dokumentere enkelte representative master i detalj, samt eventuelle spesielle tilpasninger som er gjort på strekket.

Dokumentasjonen består av beskrivelser, illustrasjoner og foto, og er delt opp i tematiske bolker. Nummererte punkter angir krav til dokumentasjonen, og veileder mht. innhold og utførelse. Punktene angir også oppbygningen av rapporten, fra innledende til avsluttende informasjon.

5.3 Vilkår om bevaring av mast

NVE setter vilkår om at mast 315 skal bevares. Bevaringen omfatter selve masten med fundamenter, og øvrige elementer. Statnett pålegges sikkerhets- og vedlikeholdsansvar for denne masten, og skal bære kostnadene ved bevaring.

Det skal settes opp informasjonsskilt ved masten, og ved enden av parkeringsplassen på vei til mastepunktet. Skiltene skal formidle ledningens kontekst og historie, teknologiske og samfunnsmessige betydning, og skal utnytte digitale løsninger for å illustrere ledningsføringen som blir revet. Informasjonsskiltene skal utarbeides i samarbeid med NVE.

Statnett skal sørge for at det er en gangbar sti inn til mastepunktet. Fra parkeringsplassen, opp til mastepunktet og rundt mastepunktet skal Statnett sørge for at vegetasjonen holdes nede slik at masten er godt synlig fra parkeringsplassen.

Ved planlegging av tiltak som går utover vanlig vedlikehold skal NVE kontaktes i god tid på forhånd. Det kan være tiltak som å endre malingstype eller farge, bardunere eller å skifte ut større elementer av masten. Fundament kan skiftes uten at NVE kontaktes. De som utfører tiltak på masten skal ha nødvendig kompetanse, og alle tiltak skal dokumenteres. Mest mulig av masten skal bevares. Vedlikehold og reparasjon er å foretrekke framfor utskiftninger. Eventuelle endringer og utskiftninger skal framstå så likt originalen som mulig.

Skulle sikkerheten rundt mast 315 bli krevende å ivareta, skal Statnett kontakt NVE for å vurdere forsvarligheten av å bevare masten.

6 NVEs vedtak

NVE gir Statnett SF tillatelse i medhold av energilovforskriften § 3-5d til å rive 132 kV-ledningen mellom Ultvedt–Smestad som omsøkt. Tillatelsen gis med vilkår om at anleggsarbeidet skal gjennomføres på en skånsom måte og i tråd med energilovforskriften § 3-5, bokstav d: «Ved nedleggelse plikter den tidligere konsesjonæren å fjerne det nedlagte anlegg og så langt det er mulig føre landskapet tilbake til naturlig tilstand.»

NVE stiller krav om at mast 315 skal bevares.

NVE stiller krav om at Statnett skal utforme en miljø-, transport- og anleggsplan som skal oversendes NVE for godkjenning før rivingsarbeidet starter.

Kraftledningen skal være revet innen tre år etter endelig vedtak.

7 NVEs vurdering av søknad om ekspropriasjon og forhåndstiltredelse

Ekspropriasjon innebærer at en grunneier/rettighetshaver må gi fra seg eiendomsrettigheter eller andre rettigheter uten å godta dette frivillig, mot at det i en etterfølgende skjønssak fastsettes erstatning. Dette vil kunne skje dersom grunneier/rettighetshaver og søker ikke lykkes i å forhandle seg fram til minnelige avtaler. NVE forutsetter at tiltakshaver forsøker å komme frem til minnelige ordninger med berørte grunneiere og rettighetshavere jf. ekspropriasjonsloven § 12.

7.1 Hjemmel

Statnett har i medhold av lov om oreigning av fast eidegom av 23. oktober 1959 (ekspropriasjonsloven) § 2 nr. 19 søkt om tillatelse til å foreta ekspropriasjon av nødvendige rettigheter for å rive de elektriske anleggene, herunder rettigheter til nødvendig ferdsel, transport og deponering av masser. Ekspropriasjonsloven § 2 nr.19 gir hjemmel til å ekspropriere «så langt det trengst til eller for (...) varmekraftverk, vindkraftverk, kraftlinjer, transformatorstasjonar og andre elektriske anlegg.»

Bestemmelsen gir NVE hjemmel til å samtykke til ekspropriasjon av eiendomsrett eller bruksrettigheter for å bygge og drive de omsøkte anleggene. Omtrent 1235 eiendommer blir berørt av tiltaket.

7.2 Omfang av ekspropriasjon

Søknaden gjelder ekspropriasjon til nødvendig rettigheter for å rive de elektriske anleggene, herunder rettigheter til nødvendig ferdsel, transport og deponering av masser.

Statnett skriver at de har nødvendige rettigheter for å drive og vedlikeholde den eksisterende 132 kV-ledningen mellom Ultvedt og Smestad. Dette omfatter også rydding av vegetasjon i traseen. Selve

demonteringen av luftledningen vil skje innenfor byggeforbudsbeltet hvor Statnett allerede har nødvendige rettigheter. Personell som skal gjennomføre demonteringen, vil benytte de samme rettigheter til adkomst som Statnett allerede har for vedlikehold av luftledningen og skogrydding.

Det søkes om nye midlertidige baseplasser utenfor byggeforbudsbeltet. For transport av kraner, ulike kjøretøy og lastebiler inn til mastene, regner Statnett med at det trengs nye rettigheter da omfanget er større enn hva som ellers er vanlig ved vedlikehold av luftledningen. Landing med helikopter vil være utenfor byggeforbudsbeltet.

Statnett søker om ekspropriasjon til midlertidig bruksrett for følgende arealer:

- *Baseplasser*

Midlertidige baseplasser utenfor byggeforbudsbeltet

- *Ferdsel og transport*

Dette omfatter nødvendige rettigheter nødvendig terrengkjøring og landing med helikopter for riving av luftledningen på alle eiendommer som er oppført på grunneierlista, herunder også nødvendig rydding av skog som hindrer slik kjøring eller landing med helikopter

Bruk av eksisterende veier og plasser til riving av anleggene, som vist på transportplankartene, herunder også rett til nødvendige utbedringer.

Dette omfatter tillatelse til lagring, ferdsel og transport av utstyr og materiell på eksisterende privat vei mellom offentlig vei og ledningsanlegg, i terrenget mellom offentlig eller privat vei frem til ledningsanleggene og terrengtransport i ledningstraseen. Bruksretten gjelder også for uttransportering av master, liner, fundament mm i forbindelse med riving av luftledningen.

- *Riggplasser*

Rett til å etablere midlertidige oppstillingsplasser/rikkplasser.

7.3 Interesseavveining

Samtykke til ekspropriasjon kan bare gis etter at det er foretatt en interesseavveining etter ekspropriasjonsloven § 2 annet ledd: «Vedtak eller samtykke kan ikkje gjerast eller gjevast uten at det må reknast med at inngrepet tvillaust er meir til gagn enn skade.» Dette innebærer at samtlige skader og ulemper de omsøkte anlegg medfører, skal avveies mot den nytten som oppnås med ekspropriasjonen.

7.3.1 Vurdering av om inngrepet uten tvil er til mer gagn enn til skade

Interesseavveiningen i denne saken innebærer at hensynet til samfunnets interesse i frigjort areal ved å fjerne en luftledning som det ikke lenge er behov for, avveies mot hensynet til de grunneiere eller rettighetshavere som blir berørt og til andre allmenne interesser knyttet til miljø i vid forstand, se kapittel 3.

Enkeltpersoner blir i varierende grad direkte berørt av rivingen av ledningen. NVE mener allikevel at de samfunnsmessige fordelene ved dette tiltaket veier tyngre enn hensynet til den enkelte grunneier eller rettighetshaver. NVE har etter en samlet vurdering funnet at de samfunnsmessige fordeler ved de anlegg det er gitt konsesjon til utvilsomt er større enn skader og ulemper som påføres andre.

7.4 NVEs samtykke til ekspropriasjon

Det foreligger grunnlag etter ekspropriasjonsloven § 2 annet ledd, jf. § 2 nr. 19 til å gi samtykke til ekspropriasjon for arealene har søkt om. NVE viser til vedtak om samtykke til ekspropriasjon, ref. NVE 202004896-58.

NVE gjør samtidig oppmerksom på at ekspropriasjonstillatelsen faller bort dersom begjæring av skjønn ikke er framsatt innen ett år etter endelig vedtak er fattet, jf. ekspropriasjonsloven § 16.

NVE forutsetter at Statnett forsøker å komme fram til minnelige ordninger med berørte grunneiere og rettighetshavere. Dersom dette ikke er mulig, skal den enkelte grunneier kompenseres gjennom skjønn.

7.5 Forhåndstiltredelse

Statnett søker også om forhåndstiltredelse etter ekspropriasjonsloven § 25. Forhåndstiltredelse innebærer at tiltakshaver kan sette i gang anleggsarbeidet før skjønn er avholdt/erstatning er fastsatt.

Normalt forutsetter samtykke til forhåndstiltredelse at skjønn er begjært. NVE har foreløpig ikke realitetsbehandlet denne delen av søknaden, og vil avgjøre søknaden om forhåndstiltredelse når skjønn eventuelt er begjært.

Vedlegg A - Oversikt over lovverk og behandlingsprosess

A.1 Energilovforskriften § 3-5 bokstav d)

Statnett har søkt om å rive anlegget etter energilovforskriftens § 3-5 bokstav d.

Hvis konsesjonæren ikke lenger vil drive anlegget mens konsesjonen løper, skal det søkes Norges vassdrags- og energidirektorat om nedleggelse.

Ved nedleggelse plikter den tidligere konsesjonæren å fjerne det nedlagte anlegg og så langt det er mulig føre landskapet tilbake til naturlig tilstand.

Norges vassdrags- og energidirektorat kan sette frist for arbeidet og treffe bestemmelser med hensyn til tilbakeføringen.

A.2 Ekspropriasjonsloven

Tiltakshaver har også søkt om ekspropriasjonstillatelse og forhåndstiltredelse etter ekspropriasjonsloven. I utgangspunktet skal tiltakshaver forsøke å inngå minnelige avtaler med grunneiere og rettighetshavere for å sikre seg nødvendige rettigheter til å rive de elektriske anleggene. For det tilfelle det ikke er mulig å inngå minnelige avtaler med alle grunneiere og rettighetshavere, vil det være nødvendig med ekspropriasjonstillatelse for å kunne gjennomføre tiltaket. Etter ekspropriasjonsloven § 2 nr. 19 er *krafiliner, transformatorstasjoner og andre elektriske anlegg* mulige ekspropriasjonsformål. I tillegg til ekspropriasjon er det vanlig å søke om forhåndstiltredelse etter ekspropriasjonsloven § 25, som innebærer en tillatelse til å iverksette ekspropriasjonsinngrep før det foreligger rettskraftig skjønn. Det er NVE som er ansvarlig for behandlingen etter ekspropriasjonsloven.

A.3 Samordning med annet lovverk

A.3.1 Kulturminneloven

Alle fysiske inngrep som direkte kan påvirke kulturminner eller kulturlandskap, skal avklares mot kulturminneloven (kulml.) før riving. Generelt skal det være gjennomført undersøkelser i planområdet for å avdekke mulige konflikter med automatiske fredete kulturminner, jf. kulml. § 9. Eventuelle direkte konflikter mellom det planlagte tiltaket og automatisk fredete kulturminner, må avklares gjennom en dispensasjonssøknad etter kulturminneloven.

A.3.2 Naturmangfoldloven

Naturmangfoldloven trådte i kraft den. 1. juli 2009, og erstattet blant annet naturvernloven. Naturmangfoldloven omfatter all natur og alle sektorer som forvalter natur eller som fatter beslutninger som har virkninger for naturen.

Lovens formål er å ta vare på naturens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser gjennom bærekraftig bruk og vern. Loven skal gi grunnlag for menneskers virksomhet, kultur, helse og trivsel, både nå og i framtiden, også som grunnlag for samisk kultur. Loven fastsetter alminnelige bestemmelser for bærekraftig bruk, og skal samordne forvaltningen gjennom felles mål og prinsipper. Loven fastsetter videre forvaltningsmål for arter, naturtyper og økosystemer, og lovfester en rekke miljørettslige prinsipper, blant annet føre-var-prinsippet og prinsippet om økosystemforvaltning og samlet belastning.

Prinsippene i naturmangfoldloven skal trekkes inn i den skjønsmessige vurderingen som foretas når det avgjøres om konsesjon om riving etter energilovforskriften skal gis. I henhold til naturmangfoldloven § 7 skal prinsippene i naturmangfoldloven §§ 8–12 legges til grunn som retningslinjer ved utøving av offentlig myndighet. Det skal fremgå av begrunnelsen hvordan prinsippene om bærekraftig bruk er anvendt som retningslinjer. Tiltakets betydning for

forvaltningsmål for naturtyper, økosystemer eller arter, jf. naturmangfoldloven §§ 4 og 5 drøftes der det er aktuelt.

Vedlegg B – Sammenfatning av høringsuttalelser

Konsesjonssøknad og søknad om ekspropriasjon og forhåndstiltredelse, ble sendt på høring 28. mai 2020. Fristen for å komme med merknader ble satt til 15. september 2020. Oslo kommune fikk utsatt frist til 28. september. Den offentlige høringen av søknaden ble kunngjort etter gjeldende regler i Ringerike blad og Aftenposten den 3. juni og 1. september 2020 og i Norsk lysingsblad mai 2020.

Følgende instanser fikk søknaden på høring:

Oslo kommune
Ringerike kommune
Statsforvalteren i Oslo og Viken
Viken fylkeskommune
Riksantikvaren
Allskog SA
Avinor AS
DNT Ringerike
ELVIA AS
Fortidsminneforeningen i Oslo og Akershus
Forum for natur og friluftsliv Oslo
Friluftsrådernes Landsforbund
GLITRE ENERGI NETT AS
Grunneiere/rettighetshavere
Natur og Ungdom
NATURVERNFORBUNDET I OSLO OG AKERSHUS
NHO Reiseliv
NORGES NATURVERNFORBUND
Norsk Ornitologisk Forening
Norskog
Oslo Akershus Bonde- og Småbrukarlag
Sporveien Oslo AS
Telenor Kabelnett

Statnett orienterte berørte grunneiere og tekniske etater om søknaden og om fristen for å komme med uttalelser.

Innkommne merknader

NVE mottok 13 høringsuttalelser til konsesjonssøknaden. Statnett kommenterte uttalelsene i brev av 23. oktober 2020. Samtlige uttalelser, og Statnett sine kommentarer er sammenfattet under.

Viken fylkeskommune skriver i brev av 15. september 2020 at ledningen er et viktig kulturminne og bør derfor ikke rives. Fylkeskommunen skriver at den 110,4 km lange kraftledningen mellom Nore og Oslo, som ble satt i drift i 1928, representerte en milepæl innen samkjøring og systemintegrasjon, og var et unikt pionerprosjekt med tanke på dimensjonering og teknisk løsning. Det var også landets første 132 kV utbygging. Olav Strand designet mastene, som fikk navnet «englemaster». De er unike i form, og har vist seg å være meget solide. Olav Strand sin forskning gjennom dette prosjektet resulterte i en bok som senere dannet mal for dimensjonering og konstruksjon av nye kraftledninger.

Kraftledningen mellom Nore og Oslo vurdert å ha nasjonal verdi i NVEs temaplan, og er et statlig listeført kulturminne. Ledningen har ikke formelt vern. Norelinjen er et teknisk-industrielt kulturminne. Ledningen brakte kraft fra Norefallene i Numedal til Oslo, og var med på å bygge opp det moderne Norge. De fleste mastene er originale «englemaster» fra byggeår, og gjør at det er høy

autentisitettsverdi. Fylkeskommunen mener det er svært uheldig at deler av ledningen fjernes. Dette vil svekke verneverdien som helhet. Kraftledningen har nasjonal verdi, og fylkeskommunen ber om at kulturminnet blir bevart for ettertiden, og at søknaden om å rive denne ikke imøtekommes.

Statnett skriver at å bevare ledningen Ultvedt–Smestad vil ha betydelig økonomiske og miljømessige konsekvenser. Statnett skriver at selv om ledningen forblir spenningsløs må den driftes som om den er spenningsatt, og sikkerhet ved arbeid og drift av elektriske anlegg må følges. Det kan også, på grunn av atmosfæriske utladninger (lyn) kunne være strøm i ledningen. Drift og vedlikeholdskostnadene vil derfor være på lik linje med andre luftledninger dersom den ikke rives. Det vil også i nær fremtid være nødvendig med en større rehabilitering av master og fundamenter for å opprettholde sikkerheten. Kostnadene vil være i samme størrelsesorden som å bygge ny ledning. Erfaringstall for 132 kV ledninger vil for en slik rehabilitering være mellom 65 og 80 millioner kroner. I tillegg kommer byggherrekostnader. Dersom ledningen ikke rives må det fortsatt gjennomføres skogrydding. Siden ledningen går tett på bebyggelse og verneområder er denne utgiften stor. I 2017 ble det brukt 3 millioner kroner i ekstrakostnader på skogrydding langs traseen. Ledningen er koblet av, og det er derfor ingen overvåkning av ledningen fra Statnett sin driftssentral. Det betyr at feil eller hendelser kun blir oppdaget av Statnett ved befaringer eller av 3. person.

Statnett vurderer fjerning av luftledningen som positiv. Det fjerner tekniske inngrep i landskapet, og det er positivt at ledningen fjernes gjennom begge naturreservatene slik at de får et mer uberørt preg.

Statnett skriver at dersom andre enn Statnett er interessert i å ivareta noen master, så står det ingen ting i veien for det. Enkeltmaster er ikke å betrakte som elektriske anlegg. Den som eventuelt overtar eierskap, vil da ha ansvar for videre oppfølging.

Statsforvalteren i Oslo og Viken har uttalt seg til saken i brev av 7. september 2020. Statsforvalteren skriver at ledningen strekker seg over viktige natur- og friluftsområder som er vektet som nasjonalt viktige. Ledningen ligger innenfor Marka, og arbeidet med å fjerne ledningen vil berøre områder som er vernet etter naturmangfoldloven. Statsforvalteren mener det er positivt at ryddegaten på sikt vil bli en del av naturområdet når området gror igjen. Det er også positivt sett ut fra landskapsinteresser, da ledningstraseer utgjør en visuell forurensing i landskapsbildet. Det forutsettes at området blir istandsatt etter endt anleggsarbeid, og at det settes vilkår om når anleggsarbeidene kan gjennomføres med tanke på forstyrrelser i hekketiden. I søknaden står det at anleggsarbeidene i hovedsak skal gjennomføres på vinterhalvåret, dette mener Statsforvalteren er positivt. Med dette som utgangspunkt har de ingen merknader til tiltaket med utgangspunkt i Markaloven.

Det er registrert områder med viktig naturmangfold i tiltaksområdet. Det vises i den forbindelse til naturmangfoldloven som fastsetter mål for ivaretagelse av naturtyper og arter. Det må redegjøres for hvordan de miljørettslige prinsippene for offentlig beslutningstaking etter §8-12 i naturmangfoldloven er vurdert og fulgt opp. Statsforvalteren vil i den forbindelse trekke frem to lokaliteter med kalkbarskog i Ringerike, Nordbyåsen og Ultvedtåsen. Disse områdene er vektet som nasjonalt viktige. Her er det registrert dragehode som er en prioritert art med egen forskrift (§3 – *enhver form for uttak, skade eller ødeleggelse av dragehodet er forbudt*)). Med utgangspunkt med at anleggsarbeidene skal gjennomføres på vinteren med frost på ballen, vil eventuelle skader være begrenset. Og arbeidene vil kunne utføres uten å komme i konflikt med disse lokalitetene. Det avhenger av hvor mastene er plassert, og dette må utredes. Dersom det vurderes at arbeidene med å fjerne mastene vil komme i konflikt med dragehodet krevet dette egen søknad.

Innenfor de aktuelle verneområdene er det egne bestemmelser.

Kulpåsen og Krokskogen naturreservater:

Statsforvalteren skriver ca. 500 meter av kraftledningens ryddegate er i ytterkant av Kulpåsen naturreservat. Det er ikke registret spesielle verdier i ryddegaten innenfor Kulpåsen naturreservat. Kraftledningen går over en ca. 2 km lang strekning gjennom Krokskogen naturreservat. Tett opptil

ledningstraseen er det registret gammalskog, som er svært viktig. Bestemmelsen i forskriften hindrer ikke for oppgradering eller fornyelse av kraftledninger, forutsatt det dette ikke medfører fysiske endringer i forhold til verneformålet. Statsforvalteren vurderer fjerning av kraftledningen som positivt for begge naturreservatene. De vil få et mer uberørt preg, og færre tekniske inngrep. I tillegg vil skogen kunne gjenetableres. Dette er spesielt positivt for Krokskogen naturreservat, hvor ledningen i dag er en barriere gjennom verneområdet. Anleggsarbeidene vil imidlertid være i strid med bestemmelsene i forskriftene som blant annet omhandler motorferdsel, graving i terreng, massehåndtering og eventuelt fjerning av vegetasjon. Statnett må derfor søke om dispensasjon fra verneforksritene for Kulpåsen og Krokskogen naturreservater. Statsforvalteren skriver at det kan være aktuelt å sette vilkår om tidspunkt for arbeidet, massehåndtering og revegetering.

Steinsfjorden biotopvernområde:

Statsforvalteren skriver at over en strekning på ca. 430 meter, mellom mast 250 og 251, berører kraftledningen nordre del av biotopvernområdet. Og ved gnr/bnr 21/ og 21/11 berøres verneområdet i korte strekninger. Verneverdiene er knyttet til fugleliv. Statsforvalteren vurderer fjerning av kraftledningen som positivt for verneverdiene, og det vil redusere forekomsten av tekniske inngrep i luftrommet. Av hensyn til verneformålet må fjerning av ledninger gjennomføres utenom hekketiden, fra 15. april til 31. juli. Helikopterflyging er svært forstyrrende for fugl, og Statsforvalteren anmoder at fuglelivet ivaretas i gjennomføring av anleggsarbeidet. Siden traseen ligger tett inntil vernegrensen, vurderer Statsforvalteren at tiltaket vil ha liten påvirkning på verneverdiene hvis anleggsarbeidene gjennomføres på vinterhalvåret. Dersom arbeidet med fjerning av ledningen berører sivvegetasjon må Statnett søke om tillatelse. Statsforvalteren gjør oppmerksom på at motorferdsel på land ikke er tillatt i verneområdet, og at Statnett også må søke om tillatelse for dette.

Statnett skriver at de vil utrede lokasjoner for Dragehode før anleggsstart. Statnett vil detaljere anleggsarbeidet nærmere, og utrede tiltak. De vil søke om nødvendig tillatelser i verneområdet, og eventuell berøring med Dragehode samt mulig dispensasjon fra lovverk.

Oslo kommune har uttalt seg til saken i brev av 24. september 2020. I Oslo kommune stiller seg positive til at ledning rives gjennom Marka, og gjennom andre viktige natur-, friluft og kulturlandskap i Oslo. Det må imidlertid settes krav om ivaretagelse av kulturminner, og avbøtende tiltak ved anleggsgjennomføring. Anleggets kulturhistoriske betydning tilsier at utvalgte englemaster i Oslo må bevares. Mastene innenfor Bogstad gård bør ikke inngå blant de som skal bevares. Enkeltmaster og enkeltanlegg inn mot Smestad transformatorstasjon bør også vurderes bevart. Rivningsarbeidet kan medføre konflikt med automatisk fredede kulturminner, og krever utredning i henhold til kulturminneloven § 9. Kart og detaljert beskrivelse må i den forbindelse sendes Byantikvaren.

Riving av ledningen fra Bogstad til Mærradalen vil være positivt for utvikling av grøntdraget. Det er viktige naturverdier i området, blant annet et areal som er regulert til naturvernområde. Anleggsarbeidet må legges utenom hekketiden for fugl. Statnett må ta kontakt med Bymiljøetaten i forkant av arbeidene slik at en kan omforenes om fremgangsmåte og tid på året.

Konsekvenser for friluftslivet er det ikke redegjort for, noe kommunen mener er viktig å få belyst. Ferdelsårer må opprettholdes under hele anleggsperioden. Bymiljøetaten trenger informasjon om bruk av turveier til anleggskjøring. Når ledningen er revet skal traseen revegeteres, og det er ønskelig at det lages en treplantingsplan i samråd med Bymiljøetaten. Skader på trær under anleggsarbeidet skal ryddes etter anvisning fra Bymiljøetaten. Overskuddsmasser bør gjenbrukes. Master og fundamenter må fjernes på dyrka mark.

Ved gjennomføring av anleggsarbeidet må følgende hensyn ivaretas: Anleggstrafikk må samordnes med andre prosjekter som belaster veinettet, lokaltrafikk og skoleveier må hensyntas. Ved Montebello T-banestasjon må alternative løsninger redegjøres for før det eventuelt blir gjennomført nattarbeid. Det må gis god informasjon til berørte lokalmiljøer, samt dialog med dirkede berørte naboer.

Statnett skriver at fra mast 322 (ved Olaf Bulls vei 82 i Oslo) til mast 243 i Ultvedt i Ringerike er englemaster. Mast 321-317 ligger innenfor området avsatt til Bogstad gård, som er området Oslo kommunes Byrådsutviklingen ønsker skal rives. Innenfor Oslo kommune er mast 322, 316 og 288 englemaster. Statnett tror kommunens innspill om at enkeltmaster og enkeltanlegg inn Smestad transformatorstasjon bør beholdes, beror på en misforståelse. Utover mast 322 er det ikke englemaster på strekningen fra Bogstad gård til Smestad transformatorstasjon. Utover anlegget tilknyttet innføringen til Smestad transformatorstasjon på Husebyplatået er det heller ikke enkeltanlegg langs strekningen. Statnett skriver at dersom andre er interessert i å ivareta noen master, så står det ingen ting i veien for å overta eierskapet og ansvaret. Enkeltmaster er ikke å betrakte som elektriske anlegg.

Rivingsarbeidet er ikke planlagt i detalj. Statnett skriver de vil gå i dialog med Byrådsavdelingen for byutvikling og Bymiljøetaten om gjennomføring.

Statnett vurderer kartene som er vedlagt i søknaden redegjør for traseen, baseplasser og transportveier som er definert som anleggsområder er tilstrekkelig underlag til at Byantikvaren kan uttale seg angående vurdering av omfang av undersøkelser i henhold til kulturminneloven § 9. Dersom det er ønskelig med mer detaljerte kart kan Statnett sende dette.

Undervisningsbygg skriver i brev av 14. september 2020 at de som grunneiere vil trenge informasjon om oppstart av arbeider som berører deres skoleeiendommer, og områdene rundt skole og skolevei. De ønsker at SHA-plan for prosjektet sendes i god tid før oppstart slik at de kan vurdere om risiko for arbeid på eller i nærheten av skoleeiendommen er ivaretatt. De ønsker i tillegg en oversikt over hvilke risikovurderinger som er lagt til grunn ved arbeidet i eller ved skoleeiendommen. Det må vurderes om arbeidet må foregå i skolegården og/eller skoleområdet, omfanget av arbeidet på eiendommen, hvordan risiko ved barn og voksne i nærheten ivaretas, om det skal jobbes i nærheten av skoleområdet/skoleveien, hva må vurderes og sikres for kjøring til og fra skolen og om området kan være i bruk på ettermiddag/kveldstid. Undervisningsbygg ber Statnett ta kontakt med seksjonsleder forvaltning for videre oppfølging av saken. De ønsker et oppstart- og avklaringsmøte med Statnett.

Statnett skriver at basert på oversikten over kommunale skoler på Oslo kommune sine hjemmesider krysser ikke luftledningen noen av skolene. Noen av de planlagte veiene til transport av utstyr og materiell går i nærheten av skolene. Statnett har lagt ved et kart som viser en oversikt over hvilke skoler det er. Statnett skriver de planlegger å gå i dialog med Undervisningsbygg i Oslo kommune når de har utkastet til detaljert gjennomføringsplan klar, slik at unødvendige ulemper, skader og/eller uønskede hendelser unngås.

Sporveiene skriver i e-post av 5. juni 2020 at de ikke har noen kommentar til tiltaket.

Statnett ser ikke behov for å kommentere.

Skiforeningen har i brev av 31. august 2020 uttalt seg til søknaden. Skiforeningen er positiv til at ledningen skal rives. De er imidlertid bekymret over anleggsarbeidenes påvirkning på friluftsliv, særlig vinterstid. Mange skiløyper krysser/går langs traseen. Anleggsarbeidene kan derfor skape brudd i løypenettet. Dette vil påvirke skiløper og prepareringsarbeidet. Blant veier og riggplasser som er markert i kart er skogsbilveier som brukes som skiløyper markert, og disse kan derfor ikke kunne prepareres i anleggsperioden. En viktig skiløype som bli berørt er skiløypa mellom Damtjern via Sandviksveien mot Skamræk, og store deler av løypenettet mellom Heggelia og Sørkedalen. Statnett skriver ikke noe om det er mulig å legge om skiløyper. Hvis dette er mulig, må de ha en bredde på minimum 4 meter. Tiltaket vil svekke løypetilbudet fra Sørkedalen og adkomsten til Skiforeningens serveringssted Løvliå. Skiforeningen foreslår å vente til sommeren med tungransport ut av marka. Skiforeningen bør involveres tidlig i prosessen for å diskutere løsninger.

For trafikk i marka er sjåførens årvåkenhet avgjørende for å unngå farlige situasjoner mellom kjøretøy og turgåere/syklister.

Statnett skriver at de vil gå i dialog med skiforeningen når de har utkastet til detaljert gjennomføringsplan klar, slik at unødvendige ulemper, skader og/eller uønskede hendelser unngås.

Glitre Energi skriver i brev av 10. september at ledningen, som er en del av ledningen fra Ringerike til Smestad tidligere har vært brukt som reserve. Ledningen har de siste 20 årene ikke vært i bruk til reserveforsyning, verken for Oslo eller Ringerike. Ledningen er i dag kun i bruk fra Ringerike til Ultvedt.

I 2019 ble det etablert en gjennomgående 132 kV forbindelse mellom Flesaker og Ringerike, og i 1998 ble det etablert en ny innmatning fra 300 kV til 132 kV på Hadeland. Forsyningssikkerheten i denne regionen har derfor blitt betydelig forsterket de siste 20 årene, samtidig som belastningen har blitt redusert etter at Follum Fabrikker ble nedlagt i 2012. Selv om det etableres datapark med stort effektuttak, vurderer Glitre Energi at forsyningssituasjonen og reserveforsyningen i regionen er god uten 132 kV ledningen Smestad–Ringerike. Siden det ikke er behov for å opprettholde ledningen mellom Ultvedt og Smestad av reservehensyn, og Statnett ikke ser behov for å beholde traseen til bygging av ny 420 kV ledning, er Glitre Energi av den oppfatning at 132 kV ledningen Ultvedt–Smestad kan rives.

Statnett ser ikke behov for å kommentere.

Libakken boligsameie skriver i brev av 22. februar 2021 at de at ledningen bør rives. Sameiet sin eiendom grenser til marka. Mast 322 er i umiddelbar nærhet til sameiet. Beboere i sameiet oppfatter ikke englemast 322 som verneverdig, men som et forstyrrende element i naturen. Masten er stor, og plassert foran sameiets terrasseblokker. Sameiet består av 329 leiligheter og flere av terrasseblokkene har ut syn mot masten.

Hans Jørgen og May Britt Stubal sender i e-post spørsmål om hvilke konsekvenser tiltaket vil få for tomten. Videre opplyser de om at de har en brønn på en skogsparsell hvor Statnett har tenkt rigg/baseområde. Grunneier er bekymret for om det vil ødelegge siget av vann inn til brønnen dersom det blir stor aktivitet med store maskiner.

Statnett har i e-post til grunneier av 23. juni svart følgende: «Statnett har i sin søknad redegjort for at de planlegger utstrakt bruk av helikopter for å løfte master og annet utstyr og avfall. En del private og kommunale veger i nærheten av ledningstraseen vil bli brukt til både motorisert og ikke-motorisert ferdsel. For å komme til og ifra mastene vil Statnetts personell gå mye til fots og eventuelt bruke ATV-er (4-hjulinger). Det vil da bli brukt eksisterende veier og eventuelt eksisterende stier og tråkk. Eiendommen deres, gnr 13 bnr 21 på Ringerike ligger ca. 525 meter i luftlinje fra luftledningen som er søkt revet. Eiendommen ligger dermed relativt langt fra selve luftledningstraseen. I utgangspunktet varsler Statnett grunneiere og rettighetshavere til eiendommer inntil 100 meter fra luftledningen. De kommer også til å ha behov for å bruke enkelte private og kommunale veier i forbindelse med demoneringsarbeidene. Eierne av eiendommer som ligger nærmere enn 100 meter fra disse har fått varsel slik som dere har mottatt. I tillegg kommer Statnett til å bruke såkalte baseplasser til midlertidig lagring av utstyr. Det er også sendt ut varsel til grunneiere med eiendommer som ligger mindre enn 100 meter fra en slik baseplass.

Årsaken til at dere som grunneiere har mottatt dette varselet, er at Statnett planlegger å bruke den kommunale vegen (KV10139) i forbindelse med atkomst. Deres hytte ligger ca. 60 meter i fra denne vegen. I tillegg planlegger Statnett å bruke arealer i nærheten av hytta deres til baseplass. 2 av disse baseplassene ligger også mindre enn 100 meter i fra hytta deres.

Vedrørende konsekvenser for deres eiendom: *Det vil i perioder bli en del helikopterflyvning over og i nærheten av eiendommen deres. I tillegg vil det være litt mer motorisert og ikke-motorisert ferdsel langs den kommunale vegen som ligger i nærheten av eiendommen deres.*

Vedrørende brønnen *dere har på skogsparsellen tilhørende grunneier navn (Statnetts korr.) (gbnr. 10/1): Vi ber dere om å sende over et kart der denne brønnens beliggenhet er inntegnet. Skriv/tegn inn*

minimum 3 avstander til kjente fastpunkter, slik at det er mulig for Statnett å lokalisere beliggenheten til brønnen. (Kjente fastpunkter kan være grensemerker, avstand til nærmeste veg, avstand fra hyttevegg). Statnett kan da foreta en vurdering om brønnen vil bli påvirket av arbeidene, eventuelt om arbeidene kan tilpasses slik at brønnen ikke blir påvirket, eventuelt at den kun blir midlertidig påvirket. Dersom Statnett finner det hensiktsmessig kan det være at Statnett ønsker å

foreta målinger av vannkvalitet og vanntilsig ved brønnen både før og etter at anleggsarbeidene er utført.»

Annette og Morten Møller skriver i e-post av 11. august 2020 at de på deres gårdsbruk har to master på tomten. De har hester gående under ledningen og dyrka mark. Når anleggsarbeidene foregår, må hestene holdes innendørs. De ønsker derfor at fjerning av ledningen planlegges, og at det er en dialog om gjennomføring av anleggsarbeidene med hensyn til ankomst til traseen med maskiner/bruk av helikopter.

Statnett skriver at Møller har tatt kontakt med e-post og per telefon. Statnett har i overordnet redegjort for gjennomføring av anleggsarbeidet på telefon til Møller. Statnett vil gå i dialog med eierne av landbrukseiendommene som blir fysisk berørt av tiltaket, med det formål om å unngå ulemper, skader/og eller uønskede hendelser.

Jørgen Teien Blystad eier hytte ved Huken Seter i Ringerike og har uttalt seg til saken i brev av 8. september 2020. Blystad er positiv til at ledningen fjernes, men ønsker at inngrepet blir så lite som mulig. Blystad skriver at det er uheldig at Statnett i søknaden ikke skiller på hva som vei og hva som er sti. I søknaden er flere av veiene som er merket «eksisterende bilvei» stier i marka. Dette er uheldig. For å unngå å ødelegge stier lager hogstmaskiner egne «veier» slik at ikke stiene skal ødelegges. Blystad foreslår en bedre plassering av vei ved Huken Seter. Blystad forventer at NVE setter vilkår om at stier som ødelegges utbedres/tilbakeføres av Statnett. Tilkomstveien bør legges bedre i terrenget og ikke tett på eksisterende hytter som skissert i søknad. Dette er vist i kart vedlagt høringsuttalelsen. Vedlagt uttalelsen er også kart som viser veien fra Gaupeskarveien via Huken. Dette er ingen bilvei, men en sti. Dette er dokumentert på foto vedlagt uttalelsen.

Statnett skriver at de en 22. juni sendte e-post til grunneier med følgende svar: "Vi planlegger ikke å bygge nye veier for å gjennomføre arbeidene. Dette vil kun unntaksvis bli gjort, og er pr. i dag ikke planlagt. Det planlegges utstrakt bruk av helikopter for å løfte master og annet utstyr. For å komme til og ifra mastene vil vi gå mye til fots og eventuelt bruke ATV-er (4-hjulinger). Det vil da bli brukt eksisterende veier, og eventuelt eksisterende stier og tråkk. Vi takker imidlertid for innspillet. "

Heidi Skagnæs og Ole Amund Fremgår har uttalt seg til saken i brev av 10. august 2020. De er grunneiere, og har vei og dyrka mark som er søkt som transportveier og riggområde i anleggsperioden. Området innspillet er knyttet til er vist på vedlagt kart. De er positive til at ledningen skal rives, og ønsker en dialog i det videre arbeidet: Det er behov for å avklare bruk av gårdsvei som transportvei, og anslag på transportmengde (tonn) og transportperiode. Kjøring og bruk av veien i vårløsningen bør unngås. Bruk av dyrka mark til riggplass, tidspunkt for gjennomføring og omfang må avklares i direkte dialog. Grunneiere ønsker primært at bruk av området unngås i vekstsesongen. Tilbakeføring av landskap/vegetasjon på mastepunkter. Grunneiere er positive til det som står beskrevet i søknaden om at mastepunkter på dyrka mark skal gjenfylles for å muliggjøre fremtidig jordbruksdrift. Der ledningen beslaglegger skog over deres eiendom er det ønskelig at Statnett på egen regning gjennomfører planting, og inntil to runder med ungsskogpleie i traseen som har vært båndlagt. Når ledningen er revet, og mastepunkter fjernet forventes det at alle heftelser i grunnboka slettes.

Statnett skriver at grunneier tok kontakt per telefon i august, og at Statnett der redegjorde overordnet om gjennomføringen. Når utkastet til detaljer gjennomføringsplan er klar, planlegger Statnett å gå i dialog med eierne av landbrukseiendommer som blir fysisk berørt slik at en unngår unødvendige ulemper, skader/og eller uønskede hendelser.

Tore Ove Hamborg har, på vegne av grunneiere Heidi Skagnæs, Terje Bakken, Rolf Christian Johansen, Magnus Kjos, Håkon Lindstad, Hans Simen Fougner, Ottar Riis Strøm, Tore Strande og Christian Sveaas uttalt seg til søknaden i brev av 14. september. Grunneiere krever erstatning for tynningshost i traseen, planting i ryddegata, ungskogpleie i ryddegata. Det skal lages en gjennomførings- og fremdriftsplan for disse punktene. Detaljert gjennomføringsplan skal oversendes og aksepteres av grunneiere, med tanke på bruk og istandsetting av veier og berørte arealer i god tid før arbeidene utføres. Grunneierens kostnader til administrasjon, møter, befarings og samhandling skal dekkes av Statnett.

Statnett skriver at de vil forholde seg til eksisterende rettigheter. Statnett skriver at eventuelle tap som grunneier får i forbindelse med arbeidene, der disse har erstatningsrettslig vern og hvor det ikke er gitt erstatning tidligere, vil erstattes i henhold til ekspropriasjonsrettslige regler. Rettslig skjønn vil bli begjært der hvor det ikke oppnås enighet. Når utkastet til detaljer gjennomføringsplan er klar, planlegger Statnett å gå i dialog med eierne av landbrukseiendommer som blir fysisk berørt slik at en unngår unødvendige ulemper, skader/og eller uønskede hendelser.

Ole Alexander Bull skriver i uttalelse av 15. september 2020 at de ønsker at ledningen rives av hensyn til sikkerhet og av visuelle virkninger.

Statnett ser ikke behov for å kommentere.

Ada Bjordahl skriver i uttalelse av 15. september 2020 at de har en gård i Sørkedalen. Ledningen går nær våningshus og kårbolig. De støtter forslaget om at ledningen skal rives, og håper dette skjer så snart som mulig.

Statnett ser ikke behov for å kommentere.

Espen Hval skriver i e-post av 23. februar 2021 at de ønsker om å beholde noe av mast med fundament som ligger mellom Åsaberget og på gnr 18 og gnr 50. Masten skal benyttes til fremtidig aktivitet. De ønsker å beholde ca. 4-6 meters høyde, der det er naturlig å dele masten. De ber om å bli kontaktet når masten skal rives.

Statnett skriver at de er usikre på stålqualiteten på mastene og det er vanskelig å si noe om muligheten for å beholde deler av masten inntil riving av den aktuelle masten starter. Videre er det en forutsetning at ev bevaring ikke vil kreve ekstra utstyr eller kompliserer rivearbeidet for oss.

Vedlegg C – Sammenfatning av tilleggsuttalelse fra Viken fylkeskommune, Oslo kommune og riksantikvaren

Viken fylkeskommune har uttalt seg på nytt i brev av 15. februar 2021 at de mener Statnett sine seks kriterier til bevaring er gode utgangspunkt. Fylkeskommunen legger til at vurderingene også bør supplere og ses i sammenheng med kulturhistorisk verdi, i særlig grad gjelder dette opplevelsesverdier knyttet til denne type anlegg. Det er svært viktig at bevaringen omfatter flere master, slik at selve linjeføringen også blir bevart. Det er av stor betydning at sammenhengen mellom mastene blir opprettholdt og synliggjort. Dette vil styrke opplevelsesverdiene knyttet til det teknisk-industrielle kulturminnet.

Fylkeskommunen anbefaler at mast 265, 266 og 267 ved Løvli skistue bevares. Disse ligger i et område der mange folk ferdes, og således kan oppleves og ses av mange.

Oslo kommune anbefaler i tilleggsuttalelse av 24. februar 2021 at det ikke tas vare englemaster i Oslos del av marka eller fundamenter i Hovseterdalen/Mærradalen. Oslo kommune vektlegger hensyn til kulturminneverdiene ved Bogstad gård samt naturmiljøet, friluftslivet og beboerne i området.

Kommunen mener det bør settes opp et informasjonsskilt på et egnet sted som formidler anleggets historie. Oslo kommunes sekundære anbefaling at bevaringen begrenses til de tre mastene fra

Wyllerløypa og sørover (314–316). Skjøtselen bør her begrenses til å holde toppen av mastene synlige fra mast til mast.

Fjerning av master og fundamenter må gjøres på mest mulig skånsom måte for naturmiljøet rundt og bes gjennomført i samråd med Bymiljøetaten.

Riksantikvaren kommer med innspill til saken i e-post av 4. juni 2021.

Riksantikvaren har et overordnet ansvar på energi- og vassdragsfeltet, og følger opp hvordan kulturminne- og landskapsinteressene ivaretas. Riksantikvaren mener begge fylkeskommuner som berøres i denne saken (Viken og Oslo) har vært tydelige i sine tilbakemeldinger om kulturminneverdiene ved kraftledningen Nore–Oslo.

Fylkeskommunene har fått god anledning til å gi innspill underveis. Ingen av fylkeskommunene har varslet om mulig innsigelse i løpet av høringsprosessen.

Riksantikvarene ønsker å være tydelige på NVEs sektoransvar og forventer at NVE vektlegger kulturminnehensynet tungt. Riksantikvaren støtter fylkeskommunenes innspill om fysisk bevaring av et utvalg master/ mindre strekk av ledningen.

Riksantikvaren mener det ikke vil være aktuelt å frede (etter kulturminneloven) eller stille krav om vern av hele kraftledninger, når det er snakk om ledninger av denne størrelse og omfang. De mener imidlertid det er fullt mulig å ivareta enkeltobjekter/mindre strekker på utvalgte ledninger og har flere eksempler på vernede og fredete master knyttet til industri- og samferdselshistorien.

Kraftledningen Nore–Oslo, og strekket mellom Ultvedt og Smedstad representerer flere teknologiske- og kulturhistoriske verdier, der utviklingen av en ny mastetype står sentralt. «Englemastene» ble utviklet av ingeniør Olav Stand, i Norge og i forbindelse med den konkrete utbyggingen. Mastene er unike i sin form og vil som kulturminner best kunne sikres gjennom bevaring på stedet. Fysisk bevaring vil sikre mastenes kildeverdi og opplevelsen av mastene i sin opprinnelige kontekst og som en del av landskapet. Digital dokumentasjon vil aldri kunne være en fullgod erstatning for materiell kulturarv, det fremgår bl.a. av den nye Stortingsmeldingen Nye mål i kulturmiljøpolitikken (2019-2020). En bevaring av utvalgte master vil også sikre mastene som representanter for den øvrige historien som knytter seg til kraftledningen som et unikt teknologisk pionerprosjekt for sin tid, og som representanter for tidsskille innen samkjøring og systemintegrasjon i norsk kraftoverføring.